

# Rom

## Rom niŋ Yesuyen alyá bereya hitte Pol beleŋ asaŋ kayyiŋ

<sup>1</sup> Nebe Pol, Yesu Kristuyen meteŋ al. Al Kuruŋ beleŋ meremiŋ igin Yesu niŋ yitiŋ goyen tagal tagal niŋ teŋ ne gayen basiŋa nirde Yesuyen mere basaŋ al aposel niryiŋ.

<sup>2</sup> Be, mere igin Yesu niŋ yitiŋ gobe Yesu megen gar ma wakeya bikkeŋ wor po Al Kuruŋ beleŋ Urmiŋ goke biŋa teŋ mere basaŋ marmiŋ porofet yinke Al Kuruŋyen asaŋ wukkeŋ wor po bana gon kayamiŋ go goyen.

<sup>3</sup> Al Kuruŋ Urmiŋ al hiriŋ gobe Israel marte doyাŋ al kuruŋ Dewityen miŋde mat forok yirij.

<sup>4</sup> Goyenbe Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirityen tareŋde al goyen kamtiŋde mat isaŋ hekeb yenbe Al Kuruŋ Urmiŋ goyen kawan wor po hiriŋ. Yenbe Yesu Kristu nende Doyan Al Kuruŋ.

<sup>5</sup> Urmiŋ meteŋ tiyyiŋ goke teŋbe neya meteŋ kadne yagoya gayen Al Kuruŋ beleŋ buninjen dirde igin igin dirde aposelmiŋ diryiŋ. Go diryiŋ gobe Urmiŋ goke teŋ Yuda mar moŋ al miŋ hoyan kuruŋ goyen hitte tagalde tukui hitekeb yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irde meremiŋ gama irde hinayiŋ yenbe gogo aposelmiŋ diryiŋ.

<sup>6</sup> Deŋ wor al miŋ hoyan Yuda mar moŋ bana mat hoy dirtiŋ geb, Yesu Kristuyen yufukde hanj mar hitiŋ hanj.

**7** Niñgeb asaŋ gabe deŋ Rom niŋ alya bereya tumñaŋ Al Kurun beleŋ bubulkunŋe wor po yeŋ nurd duneŋbe, “Nere kudiŋeŋ henayinŋ,” yeŋ hoy diryinŋ goke asaŋ gago kaŋ hime.

Adoniniŋ Al Kurunŋa Doyanŋ Al Kurunŋ Yesu Kristuya beleŋ buniŋeŋ dirde iginŋ iginŋ dirdeb bitinŋ yisikamke iginŋ po hiwoŋ yeŋ nurde hime.

*Polbe Rom niŋ mar yenmewoŋ wor po yeŋ nuryinŋ*

**8** Be, asaŋ kaŋ hime gayen bana mere meheŋde wor po momoŋ direŋ tihim gobe gahade: deŋ beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytiŋ saŋiŋ irtiŋ haŋ gote mere momontiŋbe megenŋ kurunŋ gayen ep heŋ tukunŋ hi. Ningeb nebe matatinŋ goke Al Kurunŋ iginŋ wor po nurd uneŋ himyen. Go teŋ himyen gobe Yesu Kristu beleŋ faraŋ nurkeb gogo teŋ himyen.

**9-10** Fudinde, Al Kurunŋ gusuŋaŋ irde heŋya hugiŋeŋ den ge bene sir ma yeŋ hiyen gobe Al Kurunŋ wor fudinde yeŋ nurde hi. Al Kurunŋ niŋ metenŋ teŋ hime gabe bener mat fudinde wor po mere iginŋ Urmiŋ goke yitiŋ goyen tagalde tukunŋ himyen. Irde deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ kurut yeŋ himyen gega, go ma kuŋ dinmiriŋ geb, gayenterbe Al Kurunyen dufayde kenem deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ beleŋ kerd nunwoŋ yeŋ nurde gusuŋaŋ irde hime.

**11** Fudinde, nebe deŋ goyen Holi Spirityen tareŋde mata forok yird yird gote tareŋ nuntiŋ goyen kura dunmeke saŋiŋ hewoŋ yeŋ nurdeb deŋ hitte kuŋ dentek wor po nurde hime.

**12** Gogab deňya neya tumňaq hęjbe ne belen Yesu niň dufayne tareň irde himyen goyen deň belen neneňbe tareň henayıň, irde ne wor deň dufaytiň Yesu niň saňıň irtiň goyen denenňbe tareň heweň.

**13** Goyenbe, kadne yago, nebe deň hitte kuň dene yeň wawuň budamde kurut yeň himyen gega, belen miňmoň wor po nirde hike waň waň gago hihi goyen nurwoň yeň nurde hime. Nebe al miň hoyaný Yuda mar moň naňa hoyanđe haň mar hitte kuň meteň teň gote iginený yawarde hinhem gwahade goyen po, deň hitte wor kuň meteň teň gote iginený yawarmewoň yeňbe gogo deň hitte kuň kuň niň kurut yeň himyen.

**14** Be, nebe Grik maryá\* al miň hoyaný Grik mar moňya hitte kuň meteň teň teň gobe bada hetek epte moň, meteň go titek po hime. Irde al dufaymiň wukkek ma dufaymiň wukkek moň goke meteň teň hayın ninyň geb, goyen goke manaň meteň teň hitek po himyen.

**15** Gwahade ningeb deň Rom niň mar hitte wor kuň Yesu niň yitiň mere igin goyen tagaltek wor po nirde hi.

**16** Fudinde, Yesu niň yitiň mere gobe Al Kuruňyen tareň geb, al kura mere go fudinde yeň nurde gama irde haň mar goyen igin Al Kuruň hitte yumulgaň titek hi. Yumulgaň tiyyen mar goyen mehenđebe Yuda mar wa yawaryen, irde gab Yuda mar moň al miň hoyanbe kame

---

\* **1:14:** Grik marbe megen niň alyen saba karkuwaj yawartıň mar yeň nurde yuneň hanyen. Munaň al miň hoyanbe gwahade yawartıň mar moň yeň nurd yuneň hanyen.

yawaryen. Niñgeb goke teñbe Yesu niñ yitiñ mere iginj tagal tagal niñ memya ma heñ hime.

<sup>17</sup> Al Kuruñ beleñ Yesu niñ yitiñ mere goyen hende huwardeb yinjeñ diliñde al huwak heñ heñ beljeñ goyen kawan forok irde hi geb, mere iginj gobe Al Kurunyen sanjñ dinenj hime gago. Al Kuruñbe al kura Yesu niñ dufaymiñ tareñ irde hinayiñ mar go po gab al huwak yeñ yinyen. Al huwak heñ heñ beleñ hoyanþe hubu wor po. Niñgeb goke Al Kurunyen asanđe gahade katinj hi: “Al kura Al Kuruñ niñ dufaymiñ tareñ irke Al Kuruñ beleñ al huwak yeñ kinyen al gobe Al Kuruña hugiñej hiriryeñ,” yitiñ hi.  
*Habakuk 2:4*

### *Al Kuruñbe alyen mata buluñ goke biñ ar yeñ hiyen*

<sup>18</sup> Goyenpoga megen niñ alya bereyabe Al Kuruñ palap írtek mata ma teñ mata buluñ po teñ hanj. Go mar gobe mata buluñ teñbe Al Kurunyen mere fudinde goyen pel irde hanjen. Goke teñbe Al Kuruñ sanjñmiñ kuruñ wor po gore beararmiñ yikala yirde hiyen.

<sup>19</sup> Al Kuruñbe al gwahade yeñ al beleñ keneñ bebak tinayin yeñbe kawan po yikala yirtiñ geb, al beleñ Al Kuruñbe gwahade yeñ keñkela nurd untek po hanjen.

<sup>20</sup> Al Kurunyen mataya tareñmiñ hubu ma hetek goya gobe al diliñde epte ma yeneñ bebak titek. Goyenpoga det Al Kuruñ beleñ yirtiñ goyen yeneñbe mataminya tareñmiňa gobe gwahade yeñ bebak titek. Niñgeb al kura beleñ epte ma, “Nebe Al Kuruñ ma nurde uneñ hime,” yiyyeñ.

**21** Al beleñ Al Kuruñbe al gwahade yeñ nurde hinhan gega, yeñbe Al Kuruñ yeñ deñem turñuñ yan ma irde, iginñ nurd uneñ uneñ mata ma teñ hinhan. Dufaymiñ gote iginenþe hubu wor po. Dufaymiñbe kukuwamþeñ wor po geb, kidoma bana hañ yara Al Kuruñyen mere fudinde goyen epte ma bebak titek hinhan.

**22** Mel gobe dufay wukkekniniñ yan yeñ hinhan gega, kukuwa po heñ hinhan.

**23** Irdeb Al Kuruñ gwahader hitiñ goyen deñem turñuñ yan irtiñenþe harhok uneñ al yiñgeñ haniñde det toneñ yirtiñ kame hubu hetek goyen Al Kuruñniñ yeñ turuñ yirde hinhan. Det toneñ yirde hinhan gobe al, nu, dapña, irde det megen gargar kuñ hitiñ gote toneñ yirde dolon yirde hinhan.

**24** Niñgeb Al Kuruñ beleñ matamiñ goke yenen unañ tikeb dufaymiñ buluñ go po gama irde mata buluñ kuruñ po teñ hinhan. Gwaha yirkeb megen niñ mata buluñ titek dufaymiñ go po gama irde leplep mata teñ yiñgeñ goyen buluñ wor po yirde hinhan.

**25** Mel gobe Al Kuruñyen mere fudinde goyen gama irtiñenþe usi mere gama irde hinhan. Irde Al Kuruñ, det kurun gayen yiryiñ al goyen dolon irde yeñ ge meteñ titñeñbe yeñ beleñ yiryiñ det goyen yade dolon yirde goke meteñ teñ hinhan. Goyenbe hugiñen turuñ irtek albe Al Kuruñ, yeñ uñküreñ po. Fudinde wor po.

**26** Be, mel gobe mata gwahade teñ hinhan geb, gogo Al Kuruñ beleñ yubul tike mata memyak teñ teñ dufay beleñ po haya yuryiñ. Gwaha yirkeb berebe uñ yagoya uliñ gabu ird ird belñeñ wor po

goyen tubul teñbe bere yiñgeñ uliñ sikkeñ gabu yirde hinhan.

<sup>27</sup> Gwahade goyen po, al diriñ wor berem yagoya uliñ gabu ird ird belñeñ fudinde goyen tubul teñbe al yiñgeñ uliñ sikkeñ gabu ird ird niñ po pultik yeñ hinhan. Al yiñgeñ uliñ mata buluñ mormok memyak wor po goyen teñ heñbe gote murunçem buluñ wor po gobe bikkeñ taminyen hinhan.

<sup>28</sup> Goyenbe go po moñ. Albe Al Kuruñ nurd uneñ uneñ niñ igin ma nurde hinhan geb, yeñ beleñ yubul tike yiñgeñde dufay buluñ go po gama irde mata buluñ Al Kuruñ beleñ bisam irtiñ goyen teñ hinhan.

<sup>29</sup> Be, gwaha teñ hike biñdebe mata huwak moñya mata buluñya det uguñ po yad yad niñ po dufay heñ heñ matayabe dufay buluñya kurayen kurayen gore po makin hitiñ hinhan. Irde kadom igin mat hike yenenbe daniñ neñ gwahade moñ yeñ nurd nurd mata, al gasa yirke kamde kamde mata, fulenja mata, al usi yird yird mata, al buluñ yird yird mataya al yiña yird yird matayabe kuruñ wor po.

<sup>30</sup> Go mar gobe mere buluñ mat teñ teñ mata, Al Kuruñ niñ igin ma nurd uneñ uneñ mata, parpar mata, neñ nurhet nurhet matayabe, yiñgeñ ge turuñ turuñ teñ teñ mataya teñ hinhan. Irde mata buluñ tiñeñ yiñgeñ forok yirde hinhan. Irdeb milinjya naniñyat mere ma nurde hinhan.

<sup>31</sup> Go mar gobe dufay igin miñmoñ, irde mere kura teñ go ma gama ird ird mata, al hoyan niñ amançej ma nurd nurd matayabe, al hoyan buniñej nurd yuneñ yuneñ matabe hubu wor po.

**32** Mata go teñ hañ marbe Al Kuruñ beleñ gasa yirke kamnayıñ yen Al Kuruñyen saba sanjñ huwak wor po goyenter yitiñ gobe nurde hanjen gega, mata buluñ go teñ teñ niñ bada ma heñ hanjen. Goyenbe go po moñ. Mel gobe al kura diliñde mata goyen teñ hike yenenbe, “Mata igin tahanj,” yineñ turuñ yirde hanjen.

## 2

### *Mata buluñ marbe Al Kuruñ beleñ merem yan yiryen*

**1** Niñgeb deñ megen niñ marbe mata buluñninj ga moñ yen kadtiñde mata kura yenen goke tagal yunen hañ gobe igin ma teñ hañ. Kadtiñde mata goke yen hañ gobe dindiken wor mata buluñ gwahade po teñ hañ geb, meretiñ goreb dindiken goyen po merem yan dirde hi.

**2** Al Kuruñ beleñ mata gwahade teñ hañ mar goyen merem yan yiryen gobe mali mali ma yiryen, mata buluñminj goyen keñkela bebak yirdeb merem yan yiryen yen nurde hite.

**3** Niñgeb deñ megen niñ mar beleñ al kura mata buluñ tikeb goke tagalde hanjen gega, deñ wor mata buluñ goyen teñ hanjen kenem Al Kuruñ beleñ matatiñ goke merem yan ma diryen yen nurde hañ?

**4** Irde Al Kuruñ beleñ igin igin dirke mata buluñtiñ yubul teñ Al Kuruñ niñ bitiñ mulgañ haminj goyen bebak ma teñ hañ? Niñgeb yen beleñ igin igin dirde mata buluñtiñ goke aranenj ma merem yan dirdeb bitiñ mulgañ hewoñ yen

doyaŋ heŋ heŋ ge piŋeŋ ma heŋ hiyen goyen det dirŋeŋ yeŋ nurde haŋ?

<sup>5</sup> Goyenpoga deŋbe tonanṭin tareŋ wor po, irde mata buluŋtiŋ yubul teŋ Al Kuruŋ niŋ bitiŋ mulgaŋ hetek dufay ma heŋ haŋ geb, mata buluŋ teŋ teban teŋ hikeb mata buluŋtiŋ kuruŋ wor po heŋ hi. Gwaha teŋ hike kuŋ kuŋ nalu funaŋ forok yekeb Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋtiŋ kuruŋ goke bearar teŋ goke merem yaŋ wor po diryen. Yeŋ beleŋ merem yaŋ diryen gobe huwak mat diryen geb, al kura beleŋ goke daniŋ gwaha taha intek moŋ.

<sup>6</sup> Al Kuruŋbe megen niŋ alya bereya kuruŋ gayen matamiaŋ dahade teŋ hitiŋ gobe muruŋgem wor gwahade po yunyeŋ.

<sup>7</sup> Al kura hugiŋeŋ mata igin po teŋ heŋya Al Kuruŋ deŋem turŋuŋ yaŋ irde palap irde yeŋya hugiŋeŋ hiwoŋ yeŋbe gwahade heŋ heŋ beleŋ niŋ naŋkenen haŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ yiŋgeŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ mata goyen yunyeŋ.

<sup>8</sup> Gega al kura yiŋgeŋ ge po nurde haŋ marya Al Kuruŋyen mere fudinde pel irde mata buluŋ po gama irde haŋ maryabe Al Kuruŋyen bearar bana po heŋ gote muruŋgem buluŋ wor po tenayiŋ.

<sup>9</sup> Niŋgeb al kura Al Kuruŋ diliŋde mata buluŋ teŋ haŋ marbe tumŋaŋ kanduk kuruŋ bana heŋ biŋ misiŋ wor po nurde hinayiŋ. Mata gwahade gobe Yuda mar hitte forok yiyyeŋ, irde Grik mar hitte wor forok yiyyeŋ.

<sup>10</sup> Munanŋ al kura Al Kuruŋ diliŋde mata igin teŋ haŋ marbe tumŋaŋ Al Kuruŋ beleŋ deŋem turŋuŋ yaŋ yirde, turuŋ yirde, biŋ yisikamke igin po hinayiŋ. Mata gwahade gobe Yuda mar

hitte forok yiyyen, irde Grik mar hitte wor forok yiyyen.

<sup>11</sup> Al Kuruŋbe al miŋ kura po igin yirde al miŋ hoyanŋbe buluŋ yirde ma teŋ hiyen geb, gogo al tumŋaŋ hitte gwahade po forok iryen.

<sup>12</sup> Be, Yuda mar moŋ al miŋ hoyanŋ Moseyen saba ma nurdeya ga mata buluŋ teŋ haŋ marbe Al Kuruŋ beleŋ gwamuŋ yuryen gega, Moseyen saba go hende ma huwarde gwamuŋ yuryen. Munaŋ Yuda mar, Moseyen saba nurdeya ga mata buluŋ teŋ haŋ marbe Moseyen saba go hende huwarde merem yaŋ yiryen.

<sup>13</sup> Gobe Moseyen saba dulinŋ nurde haŋ marbe Al Kuruŋ diliŋde huwak moŋ, munaŋ saba goyen nurde gama irde haŋ marbe al huwak yeŋ yinyen geb, gago dineŋ hime.

<sup>14</sup> Be, al miŋ hoyanŋ Yuda mar moŋ Moseyen saba go ma nurde haŋ mar kurabe ma nurde henja saba goyen gama irde hanjen. Al gwahade gobe yiŋen Moseyen saba goyen nurtiŋ yara geb, Moseyen sabare mata gwaha gwaha teŋ hinayiŋ yitiŋ goyen biŋde po pul yeke gama irde hanjen.

<sup>15</sup> Go teŋ haŋ gobe mel gore ma nurde hikeya biŋ bana Moseyen saba goyen kirtiŋ yara haŋ goyen dikala dirde haŋ. Irde mata buluŋ niŋbe biŋde mat buluŋ yeŋ nurde haŋ, munaŋ mata igin niŋbe igin yeŋ nurde haŋ.

<sup>16</sup> Be, Al Kuruŋ beleŋ al merem yaŋ yird yird gobe nalu funaŋde forok yiyyen. Go naturebe Al Kuruŋ beleŋ Yesu Kristu inke alyen dufay buluŋ banare hitiŋ goyen kawan yirde goke merem yaŋ yiryen. Yesu niŋ yitiŋ mere igin ne beleŋ tagalde

himyen gore mere gayen kawan po dikala dirde hi.

### *Yuda marya Moseyen sabaya*

**17** Be, deñ hanj bana goyen al kura beleñ, “Neñbe Yuda mar. Irde Al Kurunj beleñ saba Mose unyiñ goyen keñkela gama irde hityen geb, neñ po gab Al Kuruny়া awalikde hite,” yeñ yinjeñ ge turunj turunj teñ hanjen.

**18** Go mar goreb, “Neñbe Al Kurunyen dufay keneñ bebak teñ hityen. Irde Moseyen saba gama irde iginj mat po mata teñ hityen geb, daminjbe iginj munaj daminjbe bulunj goyen keñkela bebak teñ hityen,” yeñ hanjen.

**19** Irdeb, “Neñbe al kura diliñ titmiñ yara Al Kurunj nurde unenj unenj beleñ ma keneñ hanj mar goyen beleñ yikala yirde hityen. Irde mata bulunj gote kidoma bana hanj mar gote hulsi yara heñbe Al Kurunyen mere keñkela bebak yirde hityen,” yeñ hanjen.

**20** Irde Moseyen saba bana mere fudinde gobe nurd pasi hitinj yeñ nurdeb, “Al dufaymiñ kukuwamñej marte mata sope irde, al kura dirinj kalak yara Al Kurunyen mata keñkela ma bebak teñ hanj mar goyen saba fudinde yirde hityen,” yeñ hanjen.

**21** Goyenpoga deñ gwahade nurde al hoyanj saba yirde hanj marbe dahade niñgeb dindikenjbe sabatinj goyen gama ma yirde hanj? Al hoyanjbe kawe ma teñ hinayin yineñ hanj gega, dindikenjbe daniñ kawe teñ hanj?

**22** Deñ beleñ al hoyanþe, “Al berem yanþe bere hoyanþa duwan teñ teñ mata ma teñ hinayinj,” yineñ hañ gega, deñbe go mata goyen teñ hañ. Irde det toneñ yirtiñ goyen dolon yird yird matamiñ goke bulun wor po nurd yuneñ hañ gega, daniñ geb det tonen dolon yird yird gasunđe kuñ detmiñ kawe teñ hañ?

**23** Deñbe Moseyen saba nurde hañ go muñ goke turun turun teñ hañ gega, sabamiñ goyen pel irde mata bulun teñ hañ goreb Al Kuruñyen deñem bulun irde hañ.

**24** Deñ Yuda marte mata gokeb Al Kuruñyen asanđe gahade katinj hi: “Deñ gore mata bulun tikeb al miñ hoyanj Yuda mar moñ beleñ deneñbe Al Kuruñ nanyañ irde hañ,” yitiñ.

**25** Be, deñ beleñ Moseyen saba keñkelä gama irde hañ kenem guba yeñ yeñ mata gobe miñ minyan hiyyenj. Goyenpoga sabamiñ go walde hañ kenem guba yitiñ hañ gobe miñ miñmoñ heñ al miñ hoyanj Yuda mar moñ yara henayinj.

**26** Gega al miñ hoyanj Yuda mar moñ gore Moseyen saba keñkelä gama irde hinayinj kenem mel gobe guba ma yitiñ gega, Al Kuruñ diliñdebe guba yitiñ yara henayinj.

**27** Niñgeb al miñ hoyanj Yuda mar moñ guba ma yitiñ goreb Moseyen saba keñkelä gama irde hinayinj gobe go mar goreb deñ Yuda mar Moseyen saba keñkelä nurtiñ irde guba yitiñ gega saba pel irde hañ mar goyen kame Al Kuruñ diliñde huwarde merem yanj dirnayinj.

**28** Fudinde, al kura Yuda marte mata gama irdeb uliñde po Yuda mar al hiyyenj, goyenpoga Al

Kuruñ diliñdebe Yuda mar al fudinde ma hiyyenj. Uliñde po guba yiyyenjbe epte ma Yuda mar al fudinde hiyyenj.

<sup>29</sup> Niñgeb al kura biñde mat wor po Al Kuruñ nurd uneñ hañ mar go po gab Yuda mar fudinde wor po. Irde Al Kuruñ diliñde guba yeñ yeñ mata fudindebe dulin Moseyen saba hende hendem po gama irde sisihik walde hinayıñ gogo moñ. Guba yeñ yeñ mata fudindebe Holi Spirit beleñ al biñde dufayya mataya gergeñ yiryeñ gogo. Al gwahade gobe al megen niñ beleñ ma turuñ yirnayıñ. Al Kuruñ beleñ po gab turuñ yirde hiyeñ.

### 3

#### *Al Kuruñyen mata huwak*

<sup>1</sup> Be, Yuda marbe gwahade geb Yuda mar al heñ heñ gote igineñbe dahade? Irde guba yeñ Yuda mar henayıñ gote igineñ iginjbe dahade go goyen tenayıñ?

<sup>2</sup> Fudinde, Yuda mar hittebe det iginj budam hañ. Goyenbe det iginj budam hañ bana goyen det kuruñ wor pobe Al Kuruñ beleñ Yuda mar goyen basıñja yirdeb meremiñ yunyiñ gogo.

<sup>3</sup> Goyenpoga Yuda mar kurabe Al Kuruñ beleñ meremiñ yunyiñ goyen biñde mat fudinde yeñ ma nurdeb gama ma iramiñ. Gwahade niñgeb mel gote matamiñ goke Al Kuruñ beleñ iginj ma nurdeb bikkenj mel goke biñja tiyyiñ goyen walyenj?

<sup>4</sup> Epte moñ wor po. Megen niñ marbe gwaha gwaha titek yeñ biñja teñ hanÿen goyen ma gama irde usi po teñ hanÿen gega, Al Kuruñbe mere

teñbe goyen po gama irde hiyen. Niñgeb goke teñbe Al Kurunyen asanđe gahade katiñ hi:

“Doyañ Al Kurun, ge beleñ merere huwarde mere tikeb mata huwakge kawan hiyyen,  
irde al kura beleñ usi tiya gintek ma hayin,”  
yitiñ.

*Tikin 51:4*

<sup>5</sup> Goyenbe megen niñ marte matare gaha yewen geb, mere gabe igin ma buluñ goyen dufay henaj ko. Mere gobe gahade: Al Kurunbe al huwak wor po goyen nende mata buluñ beleñ kawan wor po irde hi kenem goke daha yetek? “Daniñ mata buluñniniñ goke Al Kurun beleñ bearar teñbe gote murunjem buluñ duneñ hi? Gobe igin ma tiya!” yetek?

<sup>6</sup> Moñ, epte ma gwaha yetek! Munañ mere goyen fudinde manhan megen niñ marte mata buluñ gote murunjembé epte ma yunwoñ.

<sup>7</sup> Gega al kura beleñ dufaymiriñ soñ hekeb, “Ne beleñ usi mata timekeb gore Al Kurunbe mata fudinde po teñ hi goyen kawan iryen. Irkeb derjem turjuñ yan hiyyen. Goyenbe dahade geb Al Kurun beleñ mata buluñ al nineñ merem yan niryen? Epte moñ!” yiyyen.

<sup>8</sup> Mere gobe kukuwamñeñ wor po. Mere gobe, “Kame mata igin forok yeñ yeñ ge teñ mata buluñ teñ hitek,” yeñ hanjen go goya tuñjande. Goyenbe al kura beleñ neñ gayen mere buluñ mat dird dird niñ teñbe neñ ge yeñ, “Mel gore al saba gwahade yirde hañ,” dineñ hañ. Niñgeb go mar gobe Al Kurun beleñ mere teñ hañ gote murunjem buluñ wor po yuntek mata goyen gogo teñ hañ.

*Megen niñ marbe tumjañ mata buluñ miñyan*

<sup>9</sup> Be, gwahade niŋgeb neŋ Yuda marbe al miŋ hoyan̄ Yuda mar moŋ gote folek? Moŋ. Ne belen̄ meheŋde Yuda mar ma al miŋ hoyan̄ wet kura goyen tumŋaŋ mata buluŋ bana han̄ dinhem gogo.

<sup>10</sup> Be, mere gokeb Al Kurunyen asanđe gahade katiŋ hi:

“Al Kurun̄ diliŋde al huwakbe hubu wor po.

Al kura huwak ma po hi.

<sup>11</sup> Al kura Al Kurunyen mere bebak ma po teŋ hi.

Hubu wor po.

Al uŋkureŋ muŋ kura Al Kurun̄ niŋ ma naŋkenen̄ hi.

<sup>12</sup> Al tumŋaŋ soŋ heŋ mata buluŋde kattin̄ geb,

Al Kurunyen meteŋ epte ma titek han̄.

Al uŋkureŋ muŋ kura mata igin̄ titek ma hi. Hubu wor po.”     *Tikiŋ 14:1-3; 53:1-3; Eklisiastis 7:20*

<sup>13</sup> “Al hapekbe al mete titek gasuŋ yara geb, meremiŋ gore al hoyan̄ buluŋ yirde hi.

Irde melak beleŋbe usi mere po teŋ hi.”     *Tikiŋ 5:9*

“Irde dinonđebe kunere duwi beleŋ al yisike kamde hanjen̄ det goyen han̄.”     *Tikiŋ 140:3*

<sup>14</sup> “Mohonđebe al karan yurde al biŋ misin̄ kattek mere beleŋ po makin̄ hi.”     *Tikiŋ 10:7*

<sup>15</sup> “Kahan̄be hugiŋeŋ al gasa yirke kamde kamde niŋ po aranjeŋ kuŋ han̄.

<sup>16</sup> Yen̄ beleŋ naŋa damde kunayin̄ kurun̄ gobe hugiŋeŋ al buluŋ yirde, kanduk kurun̄ wor po yuneŋ han̄.

<sup>17</sup> Yen̄be al biŋ kamke igin̄ heŋ heŋ beleŋbe go ma nurde han̄.”     *Aisaia 59:7-8*

**18** “Go mar gobe Al Kuruŋ niŋ kafura ma heŋ hanj,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 36:1*

**19** Be, neŋbe Moseyen saba bana mere yitiŋ kuruŋ gobe saba gote yufuk bana hanj mar goke yitiŋ yeŋ nurde hite. Gogab megen niŋ al kura beleŋ mata buluŋmiŋ goke epte ma, “Nebe al huwak,” yiyyen, irde megen niŋ mar tumŋaŋ Al Kuruŋ diliŋde uliŋde merem yaŋ henayinj.

**20** Niŋgeb al kura Moseyen saba tumŋaŋ gama irtek miŋmoŋ geb, al tumŋaŋ epte ma Al Kuruŋ diliŋde al huwak henayinj. Gwahade yarabe Moseyen saba goreb mata buluŋniŋ kawan dikala dirke yeneŋ bebak teŋ hityen.

### *Al Kuruŋ diliŋde huwak heŋ heŋ beleŋ*

**21** Niŋgeb Al Kuruŋ diliŋde al huwak heŋ heŋ beleŋ hoyan dikala dirtiŋ hi. Gobe Moseyen saba moŋ. Beleŋ goke bikken Mose beleŋ sabamiŋde tagalyenj, irde Al Kuruŋyen mere basaŋ mar porofet wor goke tagalamiŋ.

**22** Niŋgeb al kura Yesu Kristu niŋ dufaymiŋ tareŋ irnayenj marbe tumŋaŋ Al Kuruŋ beleŋ al huwak yinyenj. Yesu niŋ dufaymiŋ saŋiŋ irtiŋ mar bana kurabe huwak, munan kurabe huwak moŋ ma yinyenj. Tumŋaŋ tuŋande ala al huwak yinyenj.

**23** Fudinde, al tumŋaŋ Al Kuruŋ diliŋde mata buluŋ titiŋ ala geb, Al Kuruŋyen tareŋ turŋuŋ yaŋ bana epte ma hitek hanj.

**24** Gega Al Kuruŋ beleŋ buniŋen yirde igin igin yirde hiyen geb, Yesu Kristu beleŋ yumulgaŋ teŋ teŋ beleŋ kirtiŋ goyen gama irde hinayenj marbe

al huwak yeñ yinyenj. Goyenbe gwahade heñ heñ gobe murunjem moñ, dulin gwahade hinayinj.

**25** Al Kurunjbe al kura Yesu Kristu beleñ yeñ ge teñ darim wok irde kamyin goke dufaymin tareñ irkeb mata bulunjin halde yunen yeñ Yesu goyen teñ kerke katyinj. Irde alyen mata bulun nin teñ dapñga gasa yirde Al Kurunj galak irtiñ yara hiriñ. Al Kurunj beleñ go tiyyinj gobe matamij huwak goyen Urminj ulinjde kawan forok iryinj. Kawan forok iryinj gobe Al Kurunj beleñ bikkenj al mata bulun teñ hinhan goyen goke ma nurde aranjeñ bearar ma teñ gote murunjem ma yunen hinhinde mat gogo matamij huwak goyen kawan forok iryinj.

**26** Al Kurunj beleñ Yesu ulinjde mata bulunjininj gote murunjem unyiñ gobe Al Kurunjbe al huwak goyen kawan dikala dird dird niñbe gogo tiyyinj. Gwaha tiyyinj al gobe al huwak wor po. Irde al kura Yesu niñ dufaymin saninj irnayinj marbe tumjanj al huwak yeñ yinyenj goyen kawan dikala direñ yeñbe gogo tiyyinj.

**27** Niñgeb neñ albe da mataniniñ goke turunj turunj teñ hitek? Irde belñeñ damiñ go goyen gama irde al huwak hetek? Moseyen saba gama irde Al Kurunj diliñde al huwak hetek? Epte monj! Yesu niñ dufaynininj tareñ irteke gab Al Kurunj beleñ al huwak yeñ dinyenj.

**28** Fudinde, albe epte ma Moseyen saba gama irde Al Kurunj diliñde al huwak henayinj yeñ nurde hite. Yesu niñ dufayminj tareñ irde gab al huwak henayinj yeñ nurde hite.

**29** Be, Al Kurunj gayen Yuda marte Al Kurunj

po? Yeŋbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ gote Al Kurunŋ moŋ? Moŋ geb! Yeŋbe al miŋ hoyan gote Al Kurunŋ manaŋ geb.

<sup>30</sup> Ga yihiim gabe Al Kurunŋbe uŋkureŋ po geb, gago yihiim. Niŋgeb Yuda mar guba yeŋ hanjen goya al miŋ hoyan guba ma yeŋ hanjen goya goyen Yesu niŋ dufaymiŋ sanŋiŋ irnayiŋbe tumŋaŋ Al Kurunŋ diliŋde huwak yeŋ yinyen.

<sup>31</sup> Be, gwahade niŋgeb neŋbe Yesu niŋ duſayniniŋ tareŋ irde hityen geb, Moseyen sababe pel irde mali mali mata titek? Moŋ, epte ma gwaha titek. Neŋ beleŋ Yesu niŋ duſayniniŋ tareŋ irde hitekbe Moseyen saba gote miŋ kurunŋ goyen tumŋaŋ gama irde pasi hetek.

## 4

### *Abrahambe al huwak*

<sup>1</sup> Be, Abrahambe neŋ Yuda marte asininiŋ. Niŋgeb Abrahambe daha tiyyiŋ goyen goke nurtek. Gogab Yesu Kristu niŋ dufay sanŋiŋ ird ird mata goyen bebak titek.

<sup>2</sup> Be, Abrahambe mata igiŋ teŋ hin hin gore Al Kurunŋ diliŋde al huwak iryiŋ manhan mataminiŋ goke yinjen ge turunŋ turunŋ tiwoŋ. Gega mataminiŋ goke kura Al Kurunŋ diliŋde turunŋ turunŋ titek moŋ hin hin.

<sup>3</sup> Niŋgeb goke Al Kurunyen asanjde dahade katinŋ hi? Merebe gahade: “Abraham go Al Kurunŋ beleŋ mere iryiŋ goyen fudinde yeŋ nurdeb dufaymiŋ tareŋ iryiŋ. Irkeb Al Kurunŋ beleŋ go keneŋbe al huwak yeŋ nud unyiŋ,” yitiŋ hi.

**4** Be, al kura meteŋ tikeb meteŋ gote miŋ al gore muruŋgem unyeŋ. Niŋgeb muruŋgem gobe meteŋ tiyyeŋ gote damum geb, dulin una ma yetek.

**5** Goyenpoga Al Kuruŋbe al kura mata iginj tiyyeŋ goke al huwak ma inyeŋ. Gwahade yarabe al kura Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ mar goyen iginj al huwak yiryeŋ yer nurde yeŋ ge dufaymiŋ tareŋ irkeb goke Al Kuruŋ beleŋ al go al huwak yeŋ nurd unyeŋ.

**6** Niŋgeb Israel marte doyaŋ al kuruŋ Dewit manaq al kura Al Kuruŋ beleŋ al gote meteŋ dahade tiya goke ma nurdeb al huwak inyeŋ al gobe Al Kuruŋ beleŋ guram irde saŋiŋ irtiŋ al wor po yeŋ nurdeb gaha yiriŋ:

**7** “Al kura Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ halde uneŋbe mata buluŋ miŋmoŋ inyeŋ al gobe amanęŋ wor po nurde hiyeŋ.

**8** Irde al kura Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋmiŋ goke ma nuryeŋ al gobe amanęŋ wor po nurde hiyeŋ,” yitiŋ hi. *Tikiŋ 32:1-2*

**9** Be, Al Kuruŋ beleŋ gwaha mat guram yirde tareŋ yirtek marbe Yuda mar guba yeŋ haŋyen goyen po guram yiryeŋ? Ma, al miŋ hoyan Yuda mar moŋ guba ma yeŋ haŋyen goyen manaq guram yiryeŋ? Tumŋan guram yiryeŋ geb. Be, Abraham niŋ nurnaq. Neŋbe, “Abraham beleŋ Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ irke Al Kuruŋ beleŋ al huwak inyiŋ,” yihiit.

**10** Gega Abrahambe daha naŋa Al Kuruŋ diliŋde al huwak hiriŋ? Guba yiriŋ kamere ma guba

ma yiriŋya? Yeŋ al huwak hiriŋ gobe guba ma yiriŋya al huwak hiriŋ.

**11** Irdeb kame gab guba yiriŋ. Guba yiriŋ gobe yeŋ beleŋ guba ma yeŋya Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ sanjŋ iryiŋ goke teŋ Al Kuruŋ beleŋ al huwak inyin gobe fudinde yeŋ bebak teŋ teŋ niŋ gogo guba yiriŋ. Niŋgeb yeŋbe al kura guba ma yitiŋ gega, Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ irde haŋ mar kuruŋ gote naniŋ hitiŋ hi. Gobe go mar goyen Al Kuruŋ diliŋde al huwak yeŋ nurd yunęŋ yeŋbe gogo Al Kuruŋ beleŋ Abraham goyen gwaha iryiŋ.

**12** Irde Abrahambe al guba yeŋ haŋyen marte naniŋ manaŋ. Goyenbe tumŋaŋ moŋ. Guba yitiŋ mar bana goŋ al kura Abraham beleŋ guba ma yeŋya Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ tareŋ iryiŋ mata goyen gama irde haŋ mar gote naniŋ hitiŋ hi.

### *Al Kuruŋbe biŋa tiyyiŋ goyen gama iryiŋ*

**13** Be, Abrahamya foŋeŋmiŋ yagoyabe kame megeŋ kuruŋ gayen teŋ gote miŋ mar henayiŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ Abraham diliŋde biŋa tiyyiŋ gobe Abraham gore Moseyen saba gama irde hike gogo biŋa tiyyiŋ? Moŋ. Gwaha titŋeŋbe Al Kuruŋ niŋ dufaymiŋ sanjŋ irke gab al huwak ineŋbe gogo biŋa tiyyiŋ.

**14** Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ biŋa tiyyiŋ goyen Moseyen saba gama irde ga tetek manhan Al Kuruŋ niŋ dufay tareŋ ird ird gobe miŋ miŋmoŋ hewoŋ. Irde Al Kuruŋ beleŋ Abraham hitte biŋa tiyyiŋ goyen wor miŋ miŋmoŋ hewoŋ. Goyen-poga gwahade moŋ.

**15** Moseyen sababe hi gega, al beleŋ goyen ma gama irde hikeb goreb Al Kuruŋyen bearar

bana yukuñ hiyen. Goyenbe Moseyen saba goyen miñmoñ manhan al beleñ mata kura tike mata buluñbe gogo taha ma ineñ hiwoñ.

**16** Niñgeb albe Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ irke gab Al Kuruñ beleñ bikken detmiñ yunen yen biña tiyyiñ goyen yunyen. Gogab Al Kuruñ beleñ buniñeñ yirde igin igin yirdeb detmiñ dulin yunen yen biña tiyyiñ goyen Abrahamyen asem weñ dufaymiñ yen ge sañiñ irnayıñ mar goyen tumñañ fudinde wor po tenayıñ. Al kura Yuda mar Moseyen saba bana hañ gore Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ kenem yenbe Abrahamyen dirñeñ weñ geb, Al Kuruñ beleñ yen ge biña tiyyiñ goyen tenayıñ. Irde al kura al miñ hoyan Moseyen saba bana ma hañ gore Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ irtiñ kenem yen wor Abrahamyen dirñeñ weñ geb, yen wor tenayıñ.

**17** Niñgeb gokeb Al Kuruñyen asanđe gahade katiñ hi: “Ne beleñ al miñ kurayen kurayen kame forok yenayıñ kuruñ gote asem girhem,” yitiñ. Niñgeb Abraham gobe Al Kuruñ diliñdeb adoniniñ. Abraham gobe Al Kuruñ beleñ al kamtiñ wor igin yisañ hiyyeñ, irde det miñmoñ wor pore mat det forok yiryeñ yen dufaymiñ yen ge sañiñ iryiñ.

**18** Abrahambe gwaha mat kura diriñ miñyan heweñ yen ma nurde hinhyia goyenter Al Kuruñ beleñ biña teňya, “Asige yagobe budam wor po henayıñ,” inyiñ goyen fudinde yen nurde diriñ niñ doyan heñ hinhin. Niñgeb Al Kuruñ beleñ inyiñ gwahade po, al miñ kurayen kurayen kuruñ gote asem hiriñ.

**19** Be, yen̄ hitte dirin̄ forok ma yekeyabe damam 100 heŋ̄ alik buluŋ̄ po heŋ̄ gwaha mat kura dirin̄ forok irtek ma hiriŋ̄. Irde berem Sara wor gwahade po dirin̄ yad yad nalumbe fole wor po tiyyin̄. Gega Abrahambe Al Kuruŋ̄ beleŋ̄ dirin̄ ma nunen̄ hi yen̄ dufaymiŋ̄ tareŋ̄ ird ird goyen yul ma yiriŋ̄.

**20-21** Yen̄be Al Kuruŋ̄ beleŋ̄ yen̄ ge biŋ̄a tiyyin̄ goke hekken̄ nurdeb dufay budam ma iryiŋ̄. Irdeb Al Kuruŋ̄ beleŋ̄ biŋ̄a tiyyin̄ kuruŋ̄ goyen igin̄ forok irde nunyen̄ yen̄ nurde hinhin geb, yen̄ ge dufaymiŋ̄ tareŋ̄ irde hinhin gore sanj̄n̄ irkeb Al Kuruŋ̄ deňem turjuŋ̄ yan̄ irde hinhin.

**22** Niŋ̄geb Al Kuruŋ̄ beleŋ̄ dufaymiŋ̄ tareŋ̄ goyen keneŋ̄be, “Yen̄be al huwak,” yiriŋ̄.

**23** Goyenbe Al Kuruŋ̄ beleŋ̄ asan̄miňde mere bilmiŋ̄ “Yen̄be al huwak,” yiriŋ̄ gobe Abraham yen̄ ge po ma yiriŋ̄.

**24** Mere gobe neŋ̄ gayen gake manaq̄ yiriŋ̄. Neŋ̄be Doyaŋ̄ Al Kuruŋ̄niniŋ̄ Yesu kamyiňde mat isan̄ hiriŋ̄ al Al Kuruŋ̄ goke dufayniniŋ̄ tareŋ̄ irde hite geb, al huwak yen̄ nurd dunyen̄.

**25** Yesube nende mata buluŋ̄ niŋ̄ teŋ̄ kamyiŋ̄. Irkeb Al Kuruŋ̄ beleŋ̄ neŋ̄ gayen diliňde al huwak dire yen̄ Yesu go kamyiňde mat isan̄ heke huwaryiŋ̄.

## 5

### *Al huwak heŋ̄ heŋ̄ niŋ̄ hoy diryin̄*

**1** Be, gwahade niŋ̄geb Yesu niŋ̄ dufayniniŋ̄ sanj̄n̄ irtekeb Al Kuruŋ̄ beleŋ̄ al huwak dinyiŋ̄.

Ninjeb neŋbe Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu hitte mat Al Kuruŋya awalikde hite.

<sup>2</sup> Neŋ beleŋ Yesu niŋ dufayninin tareŋ irtekeb Yesu Kristu gore Al Kuruŋ beleŋ buninjeŋ dirde iginj iginj dird dird bana hurkuŋ hurkuŋ beleŋ kerd dunyiŋ. Irkeb neŋbe go bana hite gago. Irde kame Al Kuruŋyen tareŋ turŋun yaŋ bana hitek yen nurde goke doyaŋ heŋ hite geb, aman̄ heŋ hityen.

<sup>3</sup> Irde kanduk kurayen kurayen yeneŋ hite gega, aman̄ heŋ hityen. Gobe kanduk gore saŋiŋ dirkeb kanduk hoyaq kura wayyeŋ gega, yul ma yeq hitek,

<sup>4</sup> irde kanduk yeneŋ yul ma yetekbe mata buluŋ titek dufay goyen iginj fole irde hitek, irde mata buluŋ titek dufay goyen iginj fole irde hitekbe kame Al Kuruŋ beleŋ goke iginj iginj diryen yen goke doyaŋ heŋ hitek geb, gogo kanduk kurayen kurayen yeneŋ hityen gega, aman̄ heŋ hityen.

<sup>5</sup> Be, Holi Spirit Al Kuruŋ beleŋ dunyiŋ gore Al Kuruŋ beleŋ neŋ gayen bubulkunje wor po yen nurde duneŋ hiyen goyen fe wogortiŋ yara irde dunyiŋ. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ iginj iginj diryen yen goke doyaŋ heŋ heŋ gobe miŋ moŋ yen ma nurde hite.

<sup>6</sup> Fudinde, neŋbe mata buluŋ bana po heŋ gwaha mat kura nindikeŋ sope irtek miŋ moŋ wor po hitekeyabe Al Kuruŋ beleŋ nalu goyenter gwaha tiyen yirinŋab Yesu Kristu beleŋ Al Kuruŋ ma nurt uneŋ mata buluŋ teŋ haŋ mar niŋ teŋ kamyinj.

<sup>7</sup> Fudinde, al kura al huwak kura goke teŋ iginj

kameñ yenjye meteñjeñ wor po. Al iginj kura goke teñ iginj kamtek yenj hañ mar wor budam moñ, yuñkureñjeñ po hañ.

<sup>8</sup> Goyenpoga Yesu Kristube neñ gayen mata buluñ bana po hitekeya neñ ge teñ kamyinj. Al Kurunybe neñ gayen bubulkuñne wor po yenj nurde duneñ hiyen goyen gwaha matbe dikala dirtiñyen hi.

<sup>9</sup> Ningeb neñbe Yesu Kristu beleñ darim wok irde kamyinj go hende al huwak hitiñ geb, kame Al Kurunyen bearar bana mat neñ gayen fudinde wor po dade siña diryen.

<sup>10</sup> Bikken neñ gayenbe Al Kurunyen asogo hinhet gega, Urmiñ teñ kerke kateñ kamyinjde matbe Al Kuruny়া awalik hitiriñ. Gega Urmiñbe bida ma heñ huwaryinj geb, Al Kurunj beleñ kame daha diryen? Dumulgañ po tiyyen geb!

<sup>11</sup> Goyenbe go po moñ. Neñbe Doyañ Al Kuruniniñ Yesu Kristu beleñ Al Kuruny়া awalik dirtiñ hite geb, goke gayenterbe Al Kuruny়া heñ amaneñ nurde hite.

### *Adanya Yesu Kristuya*

<sup>12</sup> Be, gwahade goyen po al uñkurenj Adam beleñ mata buluñ tikeb mata buluñ megen gar forok yiriñ. Irkeb mata buluñ gote murunjembé kamde kamde mata forok yiriñ. Irkeb gor mat al tumñanj mata buluñ teñ hinhan geb, tumñanj kamde kamde bana po hinhan.

<sup>13</sup> Be, Moseyen saba ma forok yiriñya wor mata buluñbe hinhin. Gega goyenterbe mata buluñ teñ hinhan gobe mata buluñ yenj ma nurde hinhan.

**14** Goyenpoga Adamyen nature mat waŋ Moseyen nature hinhan mar wor tumŋaŋ kamamiŋ. Al kura Adam beleŋ Al Kuruŋyen mere pel irde mata buluŋ tiyyin gwahade ma tiyamiŋ mar wor tumŋaŋ kamde kamde mata gote yufuk bana hinhan.

Niŋgeb Adambe matamiŋ gote iginen buluŋ goyen alya bereya megen haŋ kuruŋ gayen hitte forok iryin al. Gega al kura kame forok yirin al gobe matamiŋ gote iginen igin goyen alya bereya kuruŋ gayen hitte forok iryin. Niŋgeb Adambe mata buluŋ forok iryin al, munaj kame wayyiŋ al gobe mata igin forok iryin al.

**15** Gega Al Kuruŋyen bunijen dufay goya Adamyen mata buluŋabe tuŋande moŋ, hoyan hoyan. Fudinde, al uŋkureŋ Adam gote mata buluŋde mat al budam kamde hinhan. Goyenpoga Al Kuruŋ beleŋ al bunijen yirde igin igin yirde yirde gobe kuruŋ wor po, mata buluŋ gote folet wor po. Irde al uŋkureŋ Yesu Kristu gore al bunijen yirde igin igin yirde kamyin go wor kuruŋ wor po. Yeŋ kamyin gobe Al Kuruŋ beleŋ detmiŋ damum moŋ dulin al yunyin go goyen.

**16** Be, det yuneŋ yeŋ Al Kuruŋ beleŋ damum moŋ dulin al yuntiŋ gobe al uŋkureŋ Adam beleŋ mata buluŋ tike gote murungem titiŋ gwahade yara moŋ. Gobe gahade: al uŋkureŋ beleŋ mata buluŋ tikeb gor mat al merem yaŋ yirde murungem yuneŋ yuneŋ mata forok yirin. Goyenpoga al budam mata buluŋ kurayen kurayen titiŋ mar hitte Al Kuruŋ beleŋ detmiŋ damum moŋ dulin yuntek goyen yunkeb goreb Al Kuruŋ diliŋde al huwak yiryiŋ.

**17** Be, al uŋkureŋ Adam beleŋ mata buluŋ tiyyinđe matbe matamıŋ goke teŋ albe kamde kamde mata yufuk bana hinhan. Gega al kura Al Kurunj beleŋ buniŋen yirde igin igin yird yird bana heŋ al huwak hitiŋ marbe Al Kurunyā hugiŋen heŋ det kurunj gayen doyan yirde hinayinj. Mata gobe al uŋkureŋ Yesu Kristu beleŋ forok iryiŋ. Al huwak heŋ heŋ gobe det kura Al Kurun beleŋ damum mon dulinj al yunen yirinj go goyen.

**18** Niŋgeb Adamyen mata buluŋ uŋkureŋ\* goyen misinđebe al tumŋaŋ mata buluŋ mar heŋ gote muruŋgem taminj gega, Yesu Kristuyen mata huwak uŋkureŋ† goreb Al Kurunyā hugiŋen heŋ heŋ goyen al tumŋaŋ hitte forok ird yuntiŋ.

**19** Al uŋkureŋ Adam beleŋ Al Kurunyen mere pel iryiŋ go misinđe al budam mata buluŋ mar hitiŋ gega, al uŋkureŋ Yesu Kristu beleŋ Al Kurunyen mere gama iryiŋ go hendebe al budam al huwak henayinj.

**20** Moseyen sababe al tumŋaŋ mata buluŋmiŋ kurunj wor po goyen yeneŋ bebak tinaŋ yen duntiŋ. Goyenpoga mata buluŋbe kurunj po heŋ hi geb, Al Kurunj beleŋ buniŋen yirde igin igin yird yird matabe hubu heŋ hi? Hubu hitiŋ yarabe kurunj heŋ mata buluŋ gote tareŋ fole irde hi.

**21** Gogab mata buluŋ misinđe albe kamde kamde mata yufuk bana hitiŋenbe Doyaŋ Al Kurunyininiŋ Yesu Kristu hitte mat Al Kurunj beleŋ

\* **5:18:** Al Kurunj beleŋ mata iginjya buluŋya bebak teŋ teŋ he iginenj ma nawayinj inyiŋ goyen meremiŋ pel irde niriŋ goke yitiŋ.

† **5:18:** Mata huwak uŋkureŋ gobe Al Kurunyen mere gama irde kuruse hende kamyinj goke yitiŋ.

buniñej dirde igin igin dirde al huwak dirkeb Al Kurunya hugiñej hitek.

## 6

### *Nenbe Yesu Kristuya kamtirinj*

<sup>1</sup> Be, gwahade niñgeb daha yetek? Al Kurunj beleñ igin igin dird dird goyen kurun po hiwi yenbe mata buluñ teñ teñ niñ bada ma hetek yinin?

<sup>2</sup> Gwahade moñ po! Al kamde detminj tumñaj yubul teñ hañyen gwahade goyen po, neñ wor mata buluñbe tumñaj yubul titiriñ. Niñgeb mata buluñ beleñ epte ma doyan dirde hiyen geb, megen gar epte ma mata buluñ teñ heñya hitek!

<sup>3</sup> Neñbe tumñaj Yesu Kristuya uñkurenj heñ heñ ge baptais titiriñ gote miñbe yenja uñkurenj heñ kamtiriñ yara gobe nurde hañ gogo.

<sup>4</sup> Be, neñbe gwahade po baptais titiriñ goya goyenbe Yesu Kristuya heñ kamteke mete dirlñj yara hitiñ. Gogab Yesu Kristu goyen Naniñ beleñ sanjinjmiñ turñuj yanj wor po gore isan hirinj gwahade goyen po, neñ manan gwaha dirke Al Kurunj diliñde al gergeñ heñ hitek.

<sup>5</sup> Be, neñbe gwaha mat Yesu Kristuya uñkurenj heñ kamtiriñ kenem yeñ huwaryiñ gwahade goyen po, neñ wor fudinde Al Kurunj beleñ disan heke huwartek.

<sup>6</sup> Niñgeb Yesu Kristu kuruse hende mayke kamyiñ goyenter dufayniniñ bikkek megen niñ goyen manan kamyiñ yeñ nurde hite. Gogab neñ gayen mata buluñ beleñ epte ma wor po danarde bonj yeke gote yufukde hitek.

**7** Gobe al kura Yesu Kristuya kuruse hende kamaryum al gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ bana mat teŋ siŋa iryin geb, gogo mata buluŋ yufuk bana ma hi.

**8** Be, neŋbe Yesu Kristuya tumŋaŋ kamtirinj kenem al gergeŋ hen yenja hite gayenbe fudinde wor po yeŋ nurde hite.

**9** Gobe Yesu Kristube kamtiŋde mat huwaryin geb, sopte ma kamyenj yeŋ nurde hite geb, gago dineŋ hime. Fudinde, kamde kamde mata beleŋ epte ma tanaryenj.

**10** Be, Yesu Kristu kamyinj gobe mata buluŋniniŋ pasi ire yenbe gogo kamyinj. Goyenbe wawuŋ unjkurenđe po kamyinj. Irde Al Kuruŋ deňem turŋuŋ yanj ird ird niŋ hi.

**11** Niŋgeb deň wor gwahade po kamamij geb, mata buluŋ yufukde ma hite yeŋ nurdeb Yesu Kristuya hen Al Kuruŋ deňem turŋuŋ yanj ird ird niŋ hinayinj.

**12** Niŋgeb tubul tike mata buluŋ beleŋ ultiŋ kame kamke bida hetek goyen tanarde ma hiyenj. Gwaha ma tinayinjbe mata buluŋ titek dufay goyen po gama irde hinayinj geb.

**13** Niŋgeb tubul tike ultiŋ kurhan kura gore mata buluŋ teŋ teŋde niŋ det ma hiyyenj. Gwaha titnejbe kamtiŋde mat huwarde al gergeŋ hitiŋ haŋ geb, ultiŋ goyen Al Kuruŋ beleŋ mata huwakde niŋ det irde metej unyen yeŋ Al Kuruŋ unnayinj.

**14** Deňbe Moseyen saba gote yufuk bana ma haŋ. Al Kuruŋ beleŋ buniŋen dirde igin igin dirde hi bana goŋ haŋ. Niŋgeb mata buluŋ beleŋ epte ma wor po doyanj dirde hiyenj.

*Nenjbe mata huwak teñ teñ mar*

**15** Niñgeb daha titek? Nenjbe Moseyen saba gote yufuk bana ma hite, irde Al Kuruñ beleñ buniñeñ dirde iginj iginj dirde hi bana goñ hite geb, mata buluñ teñ hitek? Moñ, epte ma gwaha titek!

**16** Be, denjbe al kurate meteñ mar dulñeñ heñ yende yufukde hitek yeñ nurde gwaha tinayinjbe al gote mere po gama irde meteñ dulñeñ teñ teñ mar henayinj goyen go ma nurde hañ? Gwahade goyen po, denj beleñ mata buluñ gama irde hinayinjbe gote yufuk bana heñ Al Kuruñ diliñde al kamtiñ hinayinj. Munañ Al Kuruñyen mere nurde gama irde hinayinjbe gote yufukde heñ al huwak henayinj.

**17-18** Be, bikkeñ denjbe mata buluñ yufuk bana po heñ gote meteñ mar hinhan. Goyenpoga gayenterbe Al Kuruñyen mere saba dirke nurdeb bitinjde mat fudinde wor po gama irde hañ. Irkeb yeñ beleñ mata buluñ bana mat dad siña dirde mata huwak yufuk bana dirtiñ hañ. Niñgeb goke Al Kuruñ iginj wor po nurd unen hite.

**19** Mere tihim gayen dindikenj keñkelä bebak titek moñ geb, megen niñ marte matare mat momoñ direñ tihim. Be, bikkeñ denjbe ultinj kurhan kura mata buluñ Al Kuruñ diliñde tikiñ minyanj goke uneñ hinhan. Irde mata kura Al Kuruñyen mere ma nurde hanjen marte mata gama irke mata buluñtiñbe kuruñ wor po heñ hinhan. Gwaha teñ heñbe mata buluñ kuruñ gote yufuk bana po hinhan. Gega gayenterbe ultinj goyen tumjanj yumulganj teñ mata huwak niñ unnayinj. Irdeb yende yufukde heñ mata huwak

teŋ hinayinj. Irkeb Al Kuruŋ diliŋde wukken dinyenj.

<sup>20</sup> Be, bikkeŋ deŋ goyen mata buluŋ yufuk bana heŋ gote meteŋ mar hinhanyabe mata huwak gote yufuk bana ma heŋ mata huwak goke dufay ma heŋ hinhan.

<sup>21</sup> Go mata teŋ hinhan goke gayenterbe me-myak nurde haŋ. Goyenpoga gwaha teŋ hin-hanyabe igineŋ iginj dahade kura yawaramin? Hubu wor po. Fudinde, mata teŋ hinhan gote muruŋgem funaŋdebe kamde kamde gogo po.

<sup>22</sup> Gega gayenterbe Al Kurun beleŋ mata buluŋ bana mat dumulgaŋ tike Al Kurunyen meteŋ mar hitiŋ haŋ. Ningeb gor mat Al Kurun diliŋde wukkek hetek mata go po teŋ teŋbe kame gote muruŋgembe Al Kurunya hugiŋeŋ heŋ heŋ mata goyen tenayinj.

<sup>23</sup> Gwahade goyen po, mata buluŋ gote muruŋgembe hugiŋeŋ kamde kamde gogo. Munan Doyaŋ Al Kurunininiŋ Yesu Kristuya heŋ heŋ goke teŋ detmiŋ kura Al Kurun beleŋ damum moŋ dulin duntiŋ gobe yeŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ gogo.

## 7

### *Neŋbe Moseyen saba yufuk bana ma hite*

<sup>1</sup> Be, kadne yago, deŋbe Moseyen saba nurde haŋ geb merene gayen keŋkela bebak tinayinj yeŋ Moseyen saba go hende mere direŋ tihim. Be, albe diliŋ heŋya po Moseyen saba gote yufuk bana hinayinj gobe nurde haŋ gogo.

<sup>2</sup> Be, goke ire uŋyat matare mat dikala direŋ. Be, Moseyen sabarebe bere uŋ yanbe uŋ goyen

diliŋ hikeyabe uŋ yufuk bana po hiyen. Gega uŋ goyen kamkeb Moseyen sabare bere gobe uŋ goya po hiriryen yitiŋ goyen yufuk bana ma hiyen.

<sup>3</sup> Niŋgeb uŋ diliŋ hikeya al hoyaq hitte kuyen gobe bere gobe leŋfot innayiŋ. Gega uŋ kamkeb Moseyen sabare uŋya po hiriryen yitiŋ goyen yufuk bana ma hiyen geb, al hoyaq tiyyen goke leŋfot ma innayiŋ.

<sup>4</sup> Niŋgeb, kadne yago, deŋbe Yesu Kristuya haŋ goke teŋbe yeŋya kuruse hende kamamıŋ yara hamıŋ haŋ geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma haŋ. Gwahade hitiŋ yarabe kamtiŋde mat huwaryiŋ al Yesu gote yufuk bana haŋ. Gwahade haŋ gobe gote igineŋ mata igin Al Kuruŋ hitte forok yird uneŋ hiniŋ yenbe gogo gwahade haŋ.

<sup>5</sup> Haŋkapyä megen niŋ dufay po gama irde hinhetyabe Moseyen saba gore mata bulunŋbe gwahade yeŋ kawan yirde hinhin. Gega mata goyen bebak teŋ yubul titŋeŋbe mata buluŋ goyen teŋ teŋ niŋ bininin harde hinhin. Irkeb dufay buluŋ goyen gama irde mata buluŋ teŋ hiteke gote muruŋgem buluŋ, Al Kuruŋ diliŋde hugiŋeŋ kamde kamde goyen tetek hitiriŋ.

<sup>6</sup> Goyenpoga gayenter neŋbe Yesu Kristuya kamtiriŋ geb, Moseyen saba gote yufuk bana ma hite. Bikkenbe saba gore fere dirtiŋ hinhet gega, gor mat dade siŋa dirtiŋ. Niŋgeb Moseyen saba bikkek asanđe katin goyen hende huwardeya ma Al Kuruŋ niŋ meteŋ teŋ hite. Holi Spirit belen mata gergeŋ duntiŋ goyen hende huwarde meteŋ teŋ hite.

### *Moseyen sabaya mata buluŋya*

<sup>7</sup> Be, gwahade niŋgeb Moseyen saba gobe buluŋ yetek? Epte mon! Moseyen saba gore mata buluŋ nikala ma niryiŋ manhan mata buluŋbe dahade goyen bebak ma timewoŋ. Niŋgeb Moseyen sabare, “Al hoyanje det yeneŋ gone yan hemewoŋ yeŋ ma nurnayiŋ,” gwaha ma yitiŋ manhan mata gobe buluŋ yeŋ ma nurmewoŋ.

<sup>8</sup> Goyenpoga Moseyen sabare, “Al hoyanje det yeneŋ gone yan hemewoŋ yeŋ ma nurnayiŋ,” yitiŋ mere goyen nurdeb mata buluŋ go tubul titekdebe mata buluŋ gore bene fakamke al hoyanje det yeneŋ gone yan hemewoŋ yeŋ nudr nudr dufay kurayen kurayen forok yeŋ haŋyen. Moseyen saba go miŋmoŋ manhan mata buluŋ wor kamtiŋ yara tareŋ miŋmoŋ hiwoŋ.

<sup>9</sup> Bikken Moseyen saba ma nurde hinhemeyebe nebe al iŋiŋ mata buluŋnem mon yeŋ nurde hinhem. Gega saba gore gwaha gwaha teŋ hinayiŋ yitiŋ goyen nurmiriŋ gega, saba kuruŋ goyen epte ma keŋkelə gama irtek yeŋ bebak tenbe nebe mata buluŋ al yeŋ nurmiriŋ. Gobe mata buluŋ kamtiŋ goyen sopte geren hitiŋ yara.

<sup>10</sup> Gor mat nebe Al Kurun diliŋde kamtiŋ hime yeŋ nurmiriŋ. Niŋgeb Moseyen saba gore ne gayen Al Kuruŋya hugiŋeŋ heŋ heŋ beleŋ kerd nuntiŋ yarabe hugiŋeŋ kamde kamde beleŋ kerd nuntiŋ yeŋ nurmiriŋ.

<sup>11</sup> Fudinde, mata buluŋ beleŋ usi nird nird beleŋ niŋ naŋkenenjebe Moseyen saba goyen hende harde usi nirke mata buluŋ teŋ hinhem. Niŋgeb Moseyen sabare, “Mata buluŋ gote mu-

runjembé kamde kamde gogo,” yitiŋ go gwahade po, Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ hinhem.

<sup>12</sup> Niŋgeb Moseyen sababe buluŋ? Moŋ! Moseyen saba go muŋ pobe Al Kuruŋ diliŋde wukkek, irde go bana mere wor wukkek, huwak, irde igin wor po.

<sup>13</sup> Niŋgeb det igin goyen gore ne hitte kamde kamde mata forok irde nunyiŋ? Moŋ, hubu wor po! Mata buluŋ po ga kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Moseyen saba gobe igin gega, mata buluŋ gore po ga saba go hende kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Gobe mata buluŋ go fudinde kawan forok yeŋ yeŋ ge Al Kuruŋ belen tubul tike gogo kamde kamde mata forok ird nunyiŋ. Gogab Moseyen saba bana mere yitiŋde gor matbe mata buluŋ gobe fudinde buluŋ wor po yeŋ kawan henayıŋ.

<sup>14</sup> Be, Moseyen sababe Al Kuruŋ hitte mat watin̄ yeŋ nurde hite. Gega nebe megen niŋ al po, mata buluŋ belen̄ damu nirtiŋ yara yeŋ yufuk bana po himyen.

<sup>15</sup> Irde mata igin po tiye yeŋ nurde himyen gega, gwaha ma teŋ himyen. Gwaha titneŋbe mata gwahade titek ma nirde hiyen goyen po teŋ himyen. Niŋgeb nebe mata gwaha teŋ hime yeŋ ma nurde himyen, kukuwamŋeŋ wor po.

<sup>16-17</sup> Goyenbe mata kura titek ma nirde hi gega, mata goyen tiyen̄be mata go teŋ teŋ gote miŋbe ne moŋ. Mata buluŋ ne bana hi gore teŋ hi. Niŋgeb Moseyen saba yiŋgen̄be igin goyen fudinde yeŋ nurde hime.

<sup>18</sup> Ga dineŋ hime gabe bene bana dufay igin kura ma hi yeŋ nurde hime geb, gago yeŋ hime.

Fudinde, ne megen niŋ al banabe dufay igin kura ma hi. Niŋgeb gogo mata igin titek dufay miňyan gega, goyen gama irde mata teŋ teŋ gobe meteŋen wor po nirde hiyen.

<sup>19</sup> Mata igin tiye yeŋ nurde himyen goyen titek yarabe mata buluŋ po teŋ himyen. Mata buluŋ titek ma nirde hiyen gega, goyen po teŋ himyen.

<sup>20</sup> Niŋgeb ne mata gwaha ma titek nurde himyen mata goyen teŋ himyen gobe nigen ma teŋ himyen. Mata buluŋ teŋ teŋ dufay ne bana hi gore teŋ hiyen.

<sup>21</sup> Niŋgeb go mata gobe nigen wor po kenen bebak teŋ himyen. Mata gobe gahade: ne beleŋ mata igin kura tiye yeŋ nureŋ goya goyenbe mata buluŋ teŋ teŋ dufay wor ne bana hi.

<sup>22</sup> Gobe gahade: Al Kuruŋ beleŋ bene bana dufay igin forok ird nuntiŋ geb, Al Kurunyen saba goke amanenj nurde himyen.

<sup>23</sup> Goyenpoga bene bana kurhanbe saba hoyan buluŋ kura hi geb, gore mata buluŋ yufukde nerde fere nire yenbe Al Kurunyen saba bener igin nud uneŋ himyen goya arde hike nurde himyen.

<sup>24</sup> Goke teŋbe neb gwaha kura teŋ igin heweŋ yeŋ ma nurde hime geb nigen ge bunineŋ wor po nurde hime. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ gab mata buluŋ bana po heŋ kattek heŋ hime al gayen nad siŋa nirke igin heweŋ? Hubu wor po!

<sup>25</sup> Gega Al Kuruŋ beleŋ Doyaŋ Al Kurunyininj Yesu Kristu inke ne gayen mata buluŋ bana mat nad siŋa niryiŋ geb, goke amanenj nud uneŋ hime.

Niŋgeb nebe gahade hime: nebe dufay gergeň nuntiňdebe Al Kurunyen saba gama irde hime. Gega megen niň dufay buluň beleň manaj nuluň teň hi.

## 8

### *Holi Spiritya heň heň mata*

<sup>1</sup> Niňgeb al kura Yesu Kristuya haň marbe Al Kurun belen mata buluňmiň gote muruňgem ma yunyeň.

<sup>2</sup> Gobe Yesu Kristuya hireke al gergeň nirtiň Holi Spirit gote sanjiň gore mata buluňya kamde kamdeyat tareň bana mat nad siňa niryiň geb, gago dinenj hime.

<sup>3</sup> Neňbe megen niň dufay buluň goyen miňyan mar geb, Moseyen sabare yitiň goyen epte ma keňkela gama irtek hite. Niňgeb Moseyen saba gore epte ma igin dirtek hinhin. Irkeb Al Kurun belen mata buluňniniň halde duneň yeňbe Urmıň teň kerke kateňbe neň gahade ga po heň forok yiriň. Irde mata buluňniniň ge teň yiňgeň Al Kurun galak iryiň. Irkeb Al Kurun belen megen niň marte mata buluň goyen Yesu Kristu uliňde irde alyen mata buluň gote muruňgem unyiň.

<sup>4</sup> Al Kurun belen meten go tiyyiň gobe Moseyen sabare mata huwak niň yitiň goyen neň hitte keňkela wor po forok yeň hiyen yeňbe meten gogo tiyyiň. Niňgeb neňbe megen niň dufay buluň go ma gama irdeb Holi Spirityen dufay po gama irde hityen.

<sup>5</sup> Be, al kura megen niň dufay gama irde haň marbe uliňde aman hetek dufay goyen po gama

irde hitek nurde hanjen. Goyenpoga al kura Holi Spirityen dufay gama irde hañ marbe Holi Spirit beleñ iginj nurde hitek mata goyen po teñ hitek nurde hanjen.

<sup>6</sup> Fudinde, al kura megen niñ dufay gama irde hiyen al gobe Al Kurun diliñde kamtiñ hiyen. Gega Holi Spirit beleñ dufaymiñ doyañ irde hiyen al gobe Al Kurun diliñde al gergeñ heñ biñ kamke iginj hiyen.

<sup>7</sup> Gega megen niñ dufay po gama irde hiyen al gobe Al Kurun asogo irde hiyen. Go al gobe Al Kurunyen saba gama ma irde hiyen. Irde epte ma gama irtek hiyeñ.

<sup>8</sup> Al gwahade megen niñ dufay buluñ beleñ doyañ yirtiñde po hañ marbe epte ma wor po Al Kurun beleñ amaneñ nurtek mata goyen teñ hinayinj.

<sup>9</sup> Gega deñ banabe Holi Spirit hi geb, megen niñ dufay beleñ ma doyañ dirde hi. Holi Spirit beleñ doyañ dirde hi. Gega al kura Holi Spirit miñmon kenem al gobe Yesu Kristuyen al moñ.

<sup>10</sup> Gega deñ goyen Yesu Kristuya hañ kenem mata buluñ niñ teñ ultiñbe bida henayinj gega, Al Kurun diliñde al huwak henayinj geb tontiñbe yeñya hinayinj.

<sup>11</sup> Irde Al Kurun Yesu Kristu kamtiñde mat isañ hiriñ al gote Holi Spirit beleñ deñ bana hi kenem Yesu kamtiñde mat isañ hiriñ al Al Kurun beleñ Holi Spirit dunyeñ. Irke ultiñ bida henayinj goyen kame sopte gergeñ yirke hugiñeñ hinayinj.

<sup>12</sup> Niñgeb, kadne yago, neñbe yeñ beleñ gwaha diryinj goke wol hetek mata kura hi. Mata gobe

megen niŋ dufay buluŋ ulniniŋde amaŋ hetek goyen ma po gama irde hitek go yen.

<sup>13</sup> Gobe megen niŋ dufay gama irde hinayinjbe Al Kuruŋ diliŋde kamtiŋ hinayiŋ gega, ultiŋde mata buluŋ teŋ teŋ dufay goyen Holi Spirityen tareŋde yubul tinayinjbe Al Kurunyā hugiŋeŋ hinayiŋ geb, gago dineŋ hime.

<sup>14</sup> Be, Al Kuruŋ dirŋeŋ weŋ fudinde wor pobe Al Kurunyen Holi Spirit belen doyan yirde yukan hi mar gogo.

<sup>15</sup> Al Kuruŋ beleŋ Holi Spirit dunyiŋ gobe bikkeŋ kamde kamde niŋ kafura heŋ hinhan dufay bana goŋ sopte mulgaŋ heŋ heŋ ge ma dunyiŋ. Gwahade yarabe dirŋeŋ weŋ heŋ heŋ ge Holi Spirit dunyiŋ. Niŋgeb yende sanjiŋde Al Kuruŋ goyen eke merere, “Ado, Ado” inen hityen.

<sup>16</sup> Fudinde, Holi Spirit neŋ bana hi goreb bininiŋde wor po, “Deŋbe Al Kurunyen dirŋeŋ weŋ,” dineŋ hiyen.

<sup>17</sup> Irde neŋbe Al Kurunyen dirŋeŋ weŋ kenem kame yende det gote miŋ mar hiniŋ. Goyenbe kanduk Yesu Kristu beleŋ yinyiŋ gwahade neŋ manaŋ goyen bana hitek. Gogab Al Kurunyen tareŋ turŋuŋ yaŋ wor po yeŋ beleŋ Yesu Kristu untuŋ goyen neŋ manaŋ tetek. Irkeb yenyā neŋya tumŋaŋ Al Kurunyen det gote miŋ mar hiniŋ.

### *Kame Yesu Kristu tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ kentek*

<sup>18</sup> Be, Al Kurunyen sanjiŋ turŋuŋ yaŋ wor po kame neŋ hitte forok yiyyen gobe iginj wor po geb, gayenter kanduk yeneŋ hite gabe det dirŋeŋ yeŋ nurde hite.

**19** Fudinde, tareñmiñ turñuñ yañ gobe fudinde wor po forok yiyyen geb, megenya nañkiňa, irde det kuruñ gayen gare dagehen ga Al Kuruñ belen dirñen weñ kawan forok yirke yentek yeñ nurdeb goke po doyañ heñ hañ.

**20** Megenya nañkiňa, irde det kuruñ gayenbe Al Kuruñ belen dufaymiñ kiriyiñ goyen gama ird ird niñ soñ hamiñ gobe momñoñde ma soñ hamiñ. Al belen mata buluñ tikeb det kuruñ gayen wor Al Kurunyen dufay gama ird ird niñ soñ hamiñ. Gwaha tiyamiñ gobe Al Kuruñ belen gwahade po henayıñ yeñ dufay kiriyiñ geb, gogo tiyamiñ. Goyenpoga sopte igin hetek nalu niñ doyañ heñ hanÿen.

**21** Goyen natureb det kuruñ gayenbe buluñ hitinđe mat Al Kuruñ belen sopte yade gergeñ wor po yiryen. Irde Al Kuruñ dirñen weñ gobe mata buluñ yufukde mat yad siña yirke Al Kurunyen tareñmiñ turñuñ yañ goyen bana hinayıñ gwahade goyen po, det kuruñ gayen wor gwahade po heñ hinayıñ.

**22** Be, det kuruñ Al Kuruñ belen yiryiñ gabe buluñ hitinđe mat wañ wañ gayenter wor buluñ hitinđ goyen bana po heñ uliñ misiñ nurde hañ gobe nurde hite. Yeñ uliñ misiñ nurde hanÿen gobe bere kura diriñ kawañ kere yeñ uliñ misiñ kateñ hiyen go gwahade goyen.

**23** Goyenbe yeñ po moñ. Neñ manañ bininiñ bana misiñ nurde hityen. Neñbe Al Kuruñ belen dunen yeñ biña tiyyiñ gote iginen meheñde wor po Holi Spirit goyen titiriñ mar. Goyenpoga neñ gayen wor kanduk bana heñ misiñ nurde hityen.

Irde misin nurde heŋyabe Al Kuruŋ beleŋ neŋ gayen dirŋeŋ wen wor po dirde ulniniŋ manan buluŋ hitiŋde mat gergen wor po yiryeŋ yeŋ goke po doyaŋ heŋ hityen.

**24** Neŋbe kame Al Kuruŋ beleŋ gwaha diryeŋ yeŋ nurde doyaŋ heŋ hinhet geb, Al Kuruŋ beleŋ dumulgaŋ tiyyin. Gega det kura tetek yeŋ goke doyaŋ heŋ hityen goyen bikken titiŋ kenem goke ma doyaŋ heŋ hitek. Ganuŋ al beleŋ det kura bikken titiŋ goyen temewoŋ yeŋ nurde goke doyaŋ heŋ hiyen? Hubu wor po.

**25** Gega neŋbe det kura yawartek goyen go ma yawartiŋ geb, goke doyaŋ heŋ hityen gega, goke piŋeŋ ma heŋ hityen.

**26** Be, neŋ gayen kanduk bana hite gega, Al Kuruŋyen saŋiŋ turuŋ yaŋ wor po goyen goke doyaŋ heŋ heŋ goreb tareŋ dirde hiyen gwahade goyen po, Holi Spirit wor neŋ dufayninin tareŋ moŋ gayen faraŋ durde hiyen. Neŋbe goke kura Al Kuruŋ gusunjaŋ irtek yeŋ ma nurde hityen gega, Holi Spirit yiŋgeŋ po nende gasuŋ teŋ Al Kuruŋ eseŋ mere irde hiyen. Yeŋbe gwaha teŋ heŋyabe neŋ ge buniŋeŋ wor po nurdeb biŋde misin kuruŋ kateŋ heŋya Al Kuruŋ mere irde hiyen. Misin kateŋ hiyen gobe epte ma gwahade yeŋ nurde tagaltek.

**27** Irde Holi Spiritbe Al Kuruŋyen alya bereya faraŋ yuren yeŋ Al Kuruŋyen dufaymiŋ po gama irde gusunjaŋ irde hiyen. Niŋgeb neŋ alyen dufay keŋkelə keneŋ hiyen al Al Kuruŋbe Holi Spirit beleŋ dufay dahade kerde gusunjaŋ irde hi goyen keŋkelə nurde hiyen.

**28** Irdeb al kura Al Kuruj beleñ dufaymiñ kerde hoy yirkeb yeñ ge amajeñ nurde uneñ hañ mar hitte mata forok yeñ hañ kuruj gobe Al Kuruj beleñ yad bul yirdeb mel goyen igiñ heñ heñ mat yirde hi gobe nurde hite.

**29** Gobe Al Kuruj beleñ alya bereyamin hetek mar bikkeñ nurd yunenbe Urmiñ yara henayin yeñ basiñña yiryin geb, gogo dirde hi. Gogab Urmiñ gobe Al Kurunyen dirjen weñ hitiñ mar gote urmiñ mataliñ hiyyen.

**30** Al Kurunjbe alya bereyamiñ bikkeñ basiñña yirtin goyen hoy yiryin. Irde hoy yirke watiñ mar goyen al huwak yiryin. Irde al huwak yirtin mar goyen deñem turnuñ yan yiryin.

### *Al Kurunyen amaj dufaybe kuruj wor po*

**31** Niñgeb Al Kuruj beleñ igiñ gwaha diryin goke daha yetek? Irde Al Kuruj beleñ neñ faran durde hi kenem ganuñ al beleñ asogo dirnayin? Hubu wor po!

**32** Al Kurunjbe Urmiñ yende wor po goyen urne yeñ be ma hiriñ. Gwaha titjenbe neñ megen niñ mar kuruj gake nurde megen gar teñ kerke kateñ kamyiñ. Niñgeb Yesu Kristu basiñña irtek wor gogo dunyin geb, det hoyan duneñ duneñ niñ kama hiyyen yeñ nurde hañ? Moñ, kama ma heñ kuruj po duneñ hiyeñ.

**33** Al Kuruj yinjeñ po basiñña yirtin mar goyen al huwak yiryin. Niñgeb ganuñ al beleñ Al Kuruj beleñ basiñña yirtin mar goyen merem yan yirnayin? Hubu wor po!

**34** Be, Yesu Kristube neñ ge teñ kamyiñ. Irde kamyiñde mat huwaryin. Huwardeb Doyañ Al

Kuruŋ hen̄be Al Kuruŋ haniŋ yase beleŋ mat keperde neŋ ge teŋ Al Kuruŋ gusuŋaŋ irde hi. Niŋgeb ganuŋ al beleŋ merem yaŋ dirde gote murungem buluŋ dunyen? Hubu wor po!

**35** Irde ganuŋ al beleŋ Yesu Kristu beleŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurd duneŋ hi bana goŋ mat dad siŋa diryen? Hubu wor po! Kanduk kurayen kurayen yeneŋ hitek, ulniniŋ misiŋ kateŋ hitek, al hoyan beleŋ buluŋ buluŋ dirde hinayinj, biŋge kamde hitek, ulniniŋ umŋa miŋmoŋ hitek, det buluŋ kura forok yeŋ buluŋ dirtek hinayinj, irde fulenja mata forok yeŋ hinayinj kuruŋ gore Yesu Kristu beleŋ neŋ gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nurd duneŋ hi goyen igiŋ walnayinj? Epte moŋ!

**36** Niŋgeb yeŋ ge kanduk gwahade yentek goke Al Kuruŋyen asanđe gahade katiŋ hi:

“Ge goke teŋ neŋbe hugineŋ al beleŋ mudunke kamtek belŋeŋde po kuŋ hityen.

Irde neŋbe sipsip gasa yirke kamde hanjen go gwahade goyen hityen,” yitiŋ. *Tikiŋ 44:22*

**37** Be, neŋbe yitiŋ gwahade po kanduk bana hityen gega, neŋ gayen bubulkuŋne wor po yeŋ nurd duneŋ hi al Yesu Kristu faraŋ durke kanduk karkuwanj gwahade goyen fole wor po yirde hityen.

**38** Fudinde, Al Kuruŋ beleŋ neŋ ge amanjen wor po nurd duneŋ hi. Niŋgeb dufaynerbe fudinde wor po gahade nurde hime: kamtek ma hitek yara kura, Al Kuruŋyen miyoŋ wet ma uŋgura, hanŋka ma kame, irde det saŋiŋ miŋyaŋ yara kura,

**39** irde det naŋkiŋde niŋ wet ma det megen biŋde

nij wet ma det megen gar niŋ kurayen kurayen gore Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristu niŋ teŋ Al Kuruŋ beleŋ neŋ bubulkuŋne wor po yeŋ nurd duneŋ hiyen goyen epte ma wor po walnaiŋ.

## 9

### *Israel mar*

<sup>1</sup> Be, nebe Yesu Kristuya har geb, mere dinen hime gabe fudinde dinen hime. Usi ma wor po teŋ hime. Bener fudinde yeŋ nurdeya dinen hime. Holi Spirit wor merene gayen fudinde yeŋ nurde hi.

<sup>2</sup> Be, bene bijdebe Israel mar niŋ hugiŋeŋ kandukŋeŋ nurdeb buniŋeŋ wor po nurde himyen.

<sup>3</sup> Niŋgeb nigen miŋde niŋ alya bereya goyen faraŋ yurmewoŋ wor po yeŋ nurde himyen. Goke teŋbe beleŋ kura hi kenem mel gore nere gasuŋ teŋ Yesu Kristu nurt unkeb nebe yende gasuŋ teŋbe Yesu Kristu tubul teŋ gisaw kuŋbe Al Kuruŋyen bearar bana heŋ yeŋ nurde himyen.

<sup>4</sup> Be, nigen miŋde niŋ albe Israel mar gogo. Mel gobe Al Kuruŋ beleŋ dirŋeŋ wen yirke tareŋmiŋ turŋuŋ yaŋ goyen bana hinhan. Al Kuruŋbe mel goya biŋa kura tareŋ po teŋbe Moseyen saba manaq yunyin. Irde Al Kuruŋyen ya balem bana dolon ird ird mata yikala yiryin. Irde mel goyen gwaha gwaha yireŋ yeŋ biŋa hoyaq hoyaq manaq teŋ hinhan.

<sup>5</sup> Mel gobe Yuda marte hakwamiŋ wor po miŋde mat watin. Yesu Kristu wor yeŋ goyen miŋde mat watin. Yesu Kristube Al Kuruŋ, det kuruŋ gayen doyaŋ yirde hi al. Niŋgeb yeŋ po ga hugiŋeŋ turuŋ irde hitek hi. Fudinde wor po.

**6** Be, Israel mar gobe tumŋaŋ Yesuyen alya bereya Israel mar fudinde wor po hewoŋ gega, gwahade ma hanj. Niŋgeb Al Kurunj beleŋ mel goyen hitte biŋa tiyyiŋ gobe sorkok hiriŋ yeŋ nurtek? Moŋ, sorkok ma hiriŋ. Israel marbe Al Kurunj beleŋ basiŋa yiryiŋ gega, tumŋaŋ ma basiŋa yiryiŋ. Al kura po basiŋa yiryiŋ geb, gogo al tumŋaŋ ma Yesuyen alya bereya hitiŋ.

**7** Mel gobe tumŋaŋ Abrahamyen minde mat watŋ gega, go kurunj gobe tumŋaŋ Abrahamyen dirŋen weŋ ma haminj. Gokeb bikkenj Al Kurunj beleŋ, “Aisakyen minde mat forok yeŋ hinayiŋ go muŋ po gab dirinje weŋ henayiŋ,” inyiŋ gogo.

**8** Niŋgeb mere gote miŋbe Abrahamyen dari po gama irde diriŋ forok yitiŋ gobe Al Kurunyen dirŋen weŋ moŋ. Munaŋ Al Kurunj beleŋ Abraham hitte biŋa tiyyiŋ goyen gama irde diriŋ forok yitiŋ go po ga Abrahamyen dirŋen weŋ wor po.

**9** Be, Al Kurunj beleŋ Abraham hitte biŋa tiyyiŋ mere gobe gahade: “Dama kura imoyenter nalu kirtiŋ hi goyenter gab sopte mulgaŋ heŋ ge hitte wayenj. Goyenterbe berge Sarabe diriŋ al diriŋ kura kawaŋ kiryeŋ,” yitiŋ hi.

**10** Goyenbe go muŋ po moŋ. Aisak berem Rebeka urmiŋ waraŋ gote naniŋbe uŋkureŋ Aisak po. Aisak gobe neŋ Israel mar kurunj gate asininiŋ.

**11-12** Goyenbe Aisak urmiŋ waraŋ kalpaŋ goyen forok yeŋ miŋmoŋdebe Al Kurunj beleŋ Rebeka goyen, “Itiŋbe kuliŋde meteŋ al hiyyenj,” inyiŋ. Go mere gobe diriŋ irawa go kawaŋ heŋ mata igiŋ daw ma buluŋ daw goyen tike yeneŋya ma gwaha

yiriŋ. Al Kuruŋ beleŋ bikkeŋ dufaymiŋ kiryiŋ go po gama irde kulinŋ go basiŋa iryiŋ. Niŋgeb Al Kuruŋ beleŋ gwaha iryiŋ gobe yeŋbe alyen mata keneŋbe basiŋa ma yirde hiyen, dufayminde igin nurd yunenbe basiŋa yirde hiyen goyen dikala dirde hi.

<sup>13</sup> Niŋgeb mata goke Al Kurunyen asanđe gahade katin̄ hi:

“Nebe Yekop goyen bubulkunjne wor po yen nurde uneŋ hime.

Munaŋ Isobe gwahade ma nurd uneŋ hime,”  
yitiŋ. *Malakai 1:2-3*

<sup>14</sup> Niŋgeb daha yetek? Al Kuruŋ beleŋ go tiyyiŋ goke teŋ yeŋbe mata huwak ma tiyyiŋ yetek?  
Epte moŋ!

<sup>15</sup> Al Kuruŋ beleŋ matamiŋ goke teŋ Mose gaha inyiŋ:

“Dufayner al kura buniŋen ire yeŋbe gwaha po ireŋ.

Irde al kura igin ire yeŋbe gwaha po ireŋ,” yitiŋ hi. *Yumulganj 33:19*

<sup>16</sup> Niŋgeb Al Kuruŋ yinŋen po gab ganuŋ al kura buniŋen ire yeŋbe gwaha iryen. Munaŋ al beleŋ dufayminde Al Kuruŋ beleŋ basiŋa nirwoŋ yen nuryen, irde mata igin teŋ himeke gab gwaha niryen yen kurut yen hiyen gore epte ma Al Kuruŋ beleŋ buniŋen iryen.

<sup>17</sup> Al Kuruŋbe matamiŋ gwahade geb, Isip naŋa doyaŋ al kuruŋ Fero gobe meremiŋ pel ird ird niŋ basiŋa irdeb gaha inyiŋ: “Ge hittebe saŋiŋne turŋunŋ yaŋ wor po goyen kawan forok irmeke al megen hike kwa kuruŋ gore nurdeb ne niŋ

nurnayıñ yeñ dufay kerdeb gogo ge gayen doyañ al kuruñ girmirin,” inyin.

**18** Niñgeb Al Kuruñbe dufayminde al kura buniñeñ ire yeñbe buniñeñ iryen. Irde al kura meremiñ pel ird ird nin tonaq tareñ ire yeñbe gwahade po iryen.

**19** Be, Al Kuruñbe gwahade hi goke al kura dufaymiñ soñ hekeb, “Al Kuruñ beleñ neñ gayen mata gwaha gwaha teñ hinayıñ yeñ yiñgeñde dufay po gama irde basıñä dirtiñ kenem daha mat dufaymiñ waltek? Epte moñ! Niñgeb mata buluñ teñ hityen gobe nindiken ma forok yirde hityen gega, daniñ Al Kuruñ beleñ mata buluñniñ ge merem yañ dirde hiyen? Gobe iginj moñ,” yeñ hanjen.

**20** Goyenpoga deñbe al dahade geb, gwaha yeñ han? Neñ al megen niñ gare Al Kuruñ beleñ dufaymiñ gama irde daha kura diryeñ goyen goke epte ma, “Daniñ gahade dirañ?” intek. Mata gobe det kura al kura beleñ iryen gore tigiri teñbe iryen al goyen, “Daniñ gahade niraj?” ma inyeñ go gwahade goyen.

**21** Be, kuwe yase yird yird albe woñä teñ kuwe yase gwahade yireñ yeñ nurdeb dufaymiñ go po gama irde yiryeñ. Kuwe yase kura meteñ kuruñ uneñ uneñyen ireñ yeñbe gwahade po iryen. Munañ kuwe yase kura meteñ mali untek goyen ire yeñbe iginj ala iryen.

**22** Niñgeb Al Kuruñ wor mata gwahade goyen po teñ hiyen. Yeñbe mata buluñ mar goyen beararminj kawan po kennayıñ, irde tareñmiñ wor keneñ bebak tinayıñ yeñ nurde gwamuñ

yure yeŋbe igiŋ gwamuŋ yuryenj. Gega yeŋbe bemel ma gwaha yirde ulyanđe doyanj heŋ heŋ niŋ piŋenj ma irde hiyen. Gobe dufaymij po gama irde gwaha teŋ hi geb, al kura beleŋ goke epte ma innayinj.

**23** Munaŋ al kura Al Kurunyen bunijen dufay bana po haŋ mar goyen kurabe neŋ gago. Neŋbe Al Kurunyen saŋiŋ turŋuŋ yaŋ wor po goyen kennayinj yen bikkeŋ gitik diryiŋ geb, tareŋmij turŋuŋ yaŋ goyen neŋ gayen dikala direŋ yen nurde hinhin. Goyenbe al kura beleŋ epte ma, “Daniŋ yen po gwaha yirde hi?” innayinj.

**24** Neŋbe Al Kurunj beleŋ hoy diryiŋ gega, al miŋ uŋkurenđe mat po ma hoy diryiŋ. Neŋ kurabe Yuda mar, kurabe al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ gayen hoy diryiŋ.

**25** Al Kurunj beleŋ gwaha diryiŋ goke mere basaŋ almiŋ kura Hosea beleŋ Al Kurunyen mere gahade kayyinj:

“Ne beleŋ alya bereya nere ma hinhan goyen yadeb ‘Nere alya bereya,’ yineŋ.

Irde al miŋ hoyanj goyen bubulkunjne wor po yeŋ ma nurd yuneŋ hinhem goyen yadebe ‘Diriŋne yago, bubulkunjne wor po’ yinenj.”  
**Hosea 2:23**  
 yitiŋ hi.

**26** Irdeb,

“Naŋa kurar kura Al Kurunj beleŋ, ‘Deŋbe nere alya bereya moŋ,’ yinyinđe gor po kamebe,

‘Mel gabe Al Kurunj gwahader hitiŋ gote alya bereya’ yinyenj,” yitiŋ hi.  
**Hosea 1:10**

**27** Be, Al Kuruňyen mere basaň al Aisaia beleň Israel mar niň gahade tareň po tagalyin:  
“Israel marbe budam wor po, makaňde niň saw-sawa yara.

Goyenpoga Al Kuruň beleň al tumňaň ma yawaryen, al tapum muň po yawaryen.

**28** Gobe Doyaň Al Kuruň beleň alya bereya megen haň kuruň goyen hitte mere tiyyiň gote iginen aran po forok iryen geb gogo,” yitiň hi.

*Aisaia 10:22-23*

**29** Mere gobe Aisaia beleň asaňmiň bana goň meheň beleňbe gahade kayyir goya tuňande. Meremiňbe gahade:

“Doyaň Al Kuruň saňiňmiň kuruň wor po beleň diriňniniň kura yubul ma teň tumňaň gwa-muň yuryiň manhan neňbe Sodomya Gomoraya taunde niň mar yara hitewoň,” yitiň hi.

*Aisaia 1:9*

*Israel marbe Yesu niň dufaymiň tareň ma irde haň*

**30** Ningeb goke teň neňbe gaha po yetek: al miň hoyan Yuda mar moň, mata huwak teň teň niň dufay ma heň haň mar beleň Yesu Kristu niň dufaymiň tareň irdeb Al Kuruň diliňde al huwak hitiň haň.

**31** Munaj Yuda marbe Moseyen sabare mata huwak niň yitiň goyen gama ird ird niň kurut yeň hanjen gega, Al Kuruň diliňde al huwak ma hitiň haň.

**32** Goyenbe Israel mar gobe dahade niň al huwak ma hitiň haň? Mel gobe Yesu niň dufaymiň saňiň irtiňeňbe mata igin teň gab al

huwak hetek yen nurde hanjen geb, gogo soj hamiñ. Gobe al kura hora go ma keneñbe kukuhuk urde takteñ mayyen go gwahade yara tiyamiñ.

<sup>33</sup> Goke teñbe Al Kuruñyen asanjde gahade katinj hi:

“Ga kennaj.

Ne beleñ Yerusalem taunde hora kura kerenj.

Irkeb albe kukuhuk yurde yaktenj gasa yiryeñ.

Irde hora kuruñ kura kerenj.

Irkeb albe gore yirkeb yaktenj gasa yirke kateñ bulunj po henayinj.

Gega al kura yen ge dufaymiñ tarenj irnayinj marbe epte ma memya hetek hinayinj,”  
yitinj hi.

*Aisaia 8:14; 28:16*

## 10

<sup>1</sup> Be, kadne yago, ne bener gabe Israel mar goyen Al Kuruñ beleñ yumulgañ tiwoñ yen nurdeb Al Kuruñ gusuñañ irde himyen.

<sup>2</sup> Mel gobe Al Kuruñ niñ meteñ titek wor po nurde hanjen gobe fudinde yen iginj tagalenj. Gega go teñ hanjen gobe Al Kuruñbe gwahade yen keñkela ma bebak tenja gwaha teñ hanjen.

<sup>3</sup> Mel gobe Al Kuruñ diliñde al huwak heñ heñ beleñ gobe Al Kuruñ hitte mat watinj goyen ma nurdeb yingenjde sanjinjde al huwak hiniñ yen kurut yen hanjen. Niñgeb al huwak heñ heñ beleñ fudinde goyen gama ma irde hanjen.

<sup>4</sup> Goyenbe al kura Yesu Kristu niñ dufaymiñ tarenj iryenjbe Al Kuruñ beleñ al huwak inyenj.

Ningeb goke teñbe Yesu Kristu beleñ Moseyen saba goyen pasi kiryinj.

<sup>5</sup> Be, Mosebe sabamiñ gama irde al huwak heñ heñ goke gahade kayyiñ: “Al kura sabamiñ gama irde hiyen albe saba gore po tareñ irke hiyen,” yitiñ hi.

<sup>6</sup> Gega Yesu ninj dufaymiñ sanjinj irde Al Kurunj diliñde huwak hitiñ marbe gaha yeñ hinayinj: “(Yesu Kristube bikkenj megen gar katyinj gega, go ma nurdeb Yesu teñ megen gar kateñ kateñ ninj yeñ heñbe) dindikenj ulinj, ‘Ganuj beleñ Al Kurunyen gasuñde hurkuyenj?’ ma yenayinj.

<sup>7</sup> Irde (Yesu Kristube bikkenj kamyiñde mat huwaryinj gega, go ma nurdeb al kamtiñ gasuñde mat Yesu go teñ wanj wanj ge yeñ heñbe) dindikenj ulinj, ‘Ganuj al beleñ al kamtiñde gasuñde kurkuyenj?’ ma yenayinj,” yitiñ hi.

<sup>8</sup> Mere gote miñbe gahade: “Al Kurunj diliñde huwak heñ heñ mere gobe gisaw inor ma hi. Ketaltiñde hi, mohontiñde hi, irde bitiñ bana hi.” Mere gobe dufaytinj tareñ ird ird mere, neñ beleñ tagalde tukunj hityen gogo.

<sup>9</sup> Niñgeb mere go yitiñ gwahade po, al kura biñde mat wor po Al Kurunj beleñ Yesu go kamtiñde mat isanj hirinj goyen fudinde yeñ dufaymiñ tareñ iryenj, irde yiñgenj mohonje wor po, “Yesube Doyan Al Kurunj,” yiyyenjbe Al Kurunj beleñ al go tumulgañ tiyyenj.

<sup>10</sup> Fudinde, al kura Yesu ninj biñde mat dufaymiñ sanjinj irke Al Kurunj beleñ al huwak inyenj. Irde dufaymiñ tareñ irtiñ goyen mohonje mat kawan po tagalkeb Al Kurunj beleñ tumulgañ

tiyyenj.

<sup>11</sup> Goke teñbe Al Kurunyen asanjebe, “Al kura yen ge dufaymiñ tareñ irtiñ marbe epte ma yen ge memya hetek hinayıñ,” yitiñ hi.

<sup>12-13</sup> Niñgeb yitiñ gwahade po, Yuda mar ma al miñ hoyan Yuda mar moñ goyen tumjan ala Al Kurun beleñ gwaha yiryeñ. “Al kura gore Doyañ Al Kurun beleñ farañ duri yen hoy irnayıñ marbe tumjan yumulgan tiyyenj,” yiriñ geb, yenbe al kura farañ niñ hoy irnayıñ mar tumjan gote Doyañ Al Kurun hiyyenj. Irde go mar goyen guram yirde sañij wor po yirde hiyenj.

<sup>14</sup> Goyenbe al kura Doyañ Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ ma iryenbe daha mat hoy iryen? Irde yende mere momojmiñ kura muñ ma nurniñ kenem daha mat yen ge dufaymiñ tareñ iryen? Irde yen ge al kura beleñ ma tagalkeb daha mat nuryen? Epte moñ.

<sup>15</sup> Irde mere goyen tagal tagal niñ hulyan ma yirnayıñbe ganuñ mar beleñ daha mat mere goyen tagalnayıñ? Hubu wor po. Goke teñbe gahade Al Kurunyen asanje katin hi: “Al kura kuñ Al Kurunyen mere igin goyen tagalde hiyen al gobe Al Kurun beleñ igin wor po kinyenj,” yitiñ.

<sup>16</sup> Goyenpoga Yuda marbe tumjan ma Yesu niñ yitiñ mere igin goyen nurde dufaymiñ sañij iramiñ. Kura po ga gwaha tiyamiñ. Niñgeb goke teñbe Aisaia beleñ, “Doyañ Al Kurun, mere tagalde hiteke ganuñ al beleñ fudinde yen nurde dufaymiñ tareñ irnayıñ? Hubu wor po,” yiriñ.

<sup>17</sup> Niñgeb al kura Yesu Kristu niñ dufaymiñ tareñ ire yenbe meremiñ wa nurde gab dufaymiñ

sañij iryenj. Goyenbe mere iginj goyen daha mat nuryenj? Gobe al kura belej Yesu Kristuyen mere goyen tagalke gab nuryenj.

<sup>18</sup> Goyenbe gusuñaŋ kura dire? Israel marbe mere iginj goyen ma nuramiŋ? Moŋ, nuramiŋ. Ningeb goke tenbe Al Kurunyen asanđe gahade katiŋ hi:

“Sabamiŋbe megeŋ kuruŋ gare nurde tukutiŋ ala tiyyinj.

Irde meremiŋbe naŋa kuruŋ gayen kuŋ pasi hiriŋ,” yitiŋ. *Tikiŋ 19:4*

<sup>19</sup> Be, sopte gusuñaŋ kura dire? Israel mar gobe mere gote miŋ bebak ma tiyamiŋ? Moŋ, bebak tiyamiŋ. Gega mere goyen harhok unamiŋ. Ningeb goke Al Kuruŋ belej yiriŋ goyen bikken Mose belej gahade kayyiŋ:

“Nebe alya bereya nere yitiŋ moŋ goyen yawareŋ.

Irkeb go yeneŋbe bitiŋde iginj ma nurnayinj. Irde merene bebak ma titiŋ mar goyen yawareŋ.

Irkeb goke bitiŋ ar yiyyenj,” yitiŋ hi. *Saba 32:21*

<sup>20</sup> Irde Aisaia belej Al Kurunyen mere tagal tagal niŋ kafura ma heŋbe Al Kurunyen mere goyen kawan po gaha yiriŋ:

“Nebe al kura ne niŋ ma naŋkenenj hitiŋ mar belej nenamiŋ.

Irde ne niŋ gusuñaŋ ma henj hitiŋ mar hitte nigeŋ kawan hemeke nenamiŋ,” yitiŋ hi. *Aisaia 65:1*

<sup>21</sup> Goyenpoga Israel mar niŋ teŋbe gaha yiriŋ:

“Wampot mat waŋ waŋ wawuŋ hihi gayen  
 merene gama ma irde tonan̄ sanj̄ wor po  
 heŋ haŋ mar goyen  
 ne hitte wawoŋ yeŋ hanne yak irtin̄de hime,”  
 yitiŋ hi. *Aisaia 65:2*

## 11

### *Al Kuruŋ beleŋ Israel mar buniŋen yiryiŋ*

<sup>1</sup> Be, Israel marte matabe gwahade geb, Al Kuruŋ beleŋ alya bereyamiŋ goyen pel yiryiŋ? Moŋ, gwaha ma yiryiŋ! Nigen wor Israel mar al, irde Abrahamyen asem, irde Benyaminyen\* miňde niŋ al.

<sup>2</sup> Fudinde, Al Kuruŋbe Israel mar goyen forok ma yekeya basiŋa yiryiŋ geb, alya bereyamiŋ go ma pel yiryiŋ. Be, deŋbe Al Kuruŋyen asaŋde Al Kuruŋyen mere basaŋ al Elaia beleŋ Israel mar niŋ igin̄ ma nurde Al kuruŋ gusuŋaŋ iryiŋ gote baraŋmiňbe bitiŋ sir ma yeŋ hiyen gogo.

<sup>3</sup> Be, Elaia beleŋ Al Kuruŋ gaha inyiŋ: “Doyan̄ Al Kuruŋ, mere basaŋ margebe gasa yirke kaman̄. Irde ge galak girde hanjen̄ altabe pir yirde pasi haŋ. Ne mun̄ po gab gago hime gega, ne wor mununnin̄ teŋ haŋ,” inyiŋ.

<sup>4</sup> Irkeb Al Kuruŋ beleŋ dahade wol hiriŋ? Yeŋ beleŋ gahade wol hiriŋ: “Nebe nigeŋ ge Israel mar 7,000 basiŋa yirmiriŋ haŋ. Niŋgeb mel gobe det toneŋ kura Bal ineŋ hanjen̄ goyen ma dolon̄ irde haŋ,” inyiŋ.

---

\* **11:1:** Benyaminbe Yekop urmiŋ weŋ 12 bana goŋ funaŋbe gogo.

**5** Niŋgeb gayenter gayen wor Israel mar bana al kura Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ yirde igin igin yirde basiŋa yirtiŋ mar kura haŋ.

**6** Mel gobe Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ yirde igin igin yirtiŋ geb, basiŋa yiryiŋ. Mel gote mata igin goke ma basiŋa yiryiŋ. Munaj matamin igin goke Al Kuruŋ beleŋ buniŋeŋ yirde igin igin yiryiŋ manhan yeŋ beleŋ buniŋeŋ yirde igin igin yiryiŋ gobe miŋ miŋmoŋ hewoŋ.

**7** Niŋgeb Israel mar niŋ daha yetek? Mel gobe Al Kuruŋ diliŋde al huwak heŋ heŋ ge kurut wor po yeŋ hinhan. Goyenpoga gwahade ma hamiŋ. Alya bereya Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ tiye yeŋ basiŋa yirtiŋ mar gore muŋ po gab Al Kuruŋ diliŋde al huwak hamiŋ. Munaj budam kuruŋ gobe biŋ tareŋ wor po irde Al Kuruŋyen mere pel iramiŋ.

**8** Matamiŋ gwahade goke Al Kuruŋyen asanđe gahade katiŋ hi:

“Al Kuruŋ beleŋ mel gote dufaymiŋ mala tiyyiŋ. Irkeb gayenter diliŋde Al Kuruŋyen mere keneŋ haŋ gega, bebak ma teŋ haŋ.

Irde kirmiŋde Al Kuruŋyen mere nurde haŋ gega, wukkek ma nurde haŋ,” yitiŋ hi. *Saba 29:4; Aisaia 29:10*

**9** Irde Dewit beleŋ gaha yiriŋ:

“Dula matamiŋ gore po yukuŋ buluŋde yukuken buluŋ hewoŋ.

Irdeb yakteŋ gasa yirwoŋ.

Mata buluŋmiŋ gote muruŋgembe gogo teŋ hi-nayiŋ.

**10** Go mar goyen dilin̄ titmin̄ heñbe epte ma nañkenwoñ.

Irde hugiñen̄ kanduk kuruñ bana heñ pukin̄ werwer po heñ hiwoñ,” yitiñ hi. *Tikin̄ 69:22-23*

**11** Be, Israel mar gwahade hañ goke gusuñan̄ kura direñ. Israel mar yakteñ gasa yiryeñ yitiñ goyenbe fudinde gwaha yirke hugiñen̄ buluñ po heñbe sopte igin̄ hetek ma henayin̄? Moñ! Israel mar gote mata buluñ niñ teñbe Al Kuruñ beleñ al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ goyen yumulgañ tiyyin̄. Gogab Israel mar beleñ go yeneñbe, “Daniñ geb neñbe gwahade ma hite?” yeñ biñ huwarwoñ yeñ nurdeb gogo Al Kuruñ beleñ gwaha yiryeñ.

**12** Be, Israel mar beleñ mata buluñ tiyamiñ goke teñ Al Kuruñ beleñ al miñ hoyan̄ megen hañ kuruñ goyen igin̄ igin̄ wor po yiryeñ. Irde Israel mar beleñ Al Kuruñyen̄ mere gama ird ird niñ son̄ hamin̄ goke teñbe al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ goyen igin̄ igin̄ wor po yiryeñ. Niñgeb Israel mar tumñan̄ Al Kuruñ hitte mulgañ henayin̄be Al Kuruñ beleñ daha tiyyen̄? Yeñbe amaneñ wor po nurdeb al igin̄ igin̄ yiryeñ gobe kuruñ wor po, hañkapyä igin̄ igin̄ yiryeñ gote folek wor po yiryeñ!

**13** Be, deñ al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ goyen mere kura direñ tihim. Nebe Al Kuruñ beleñ al miñ hoyan̄ Yuda mar moñ hitte kuñ merene tagalde hayin̄ nineñbe meteñ go nuntiñ geb, meteñne goke turuñ turuñ titek hime.

**14** Gwaha teñ himekeb nigen al Israel mar goyen neneñbe, “Danin̄ neñbe gwahade ma

hite?” yej biŋ huwarke mel goyen kura Yesu nurd unkeb Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ tiwoŋ yej nurde gwaha teŋ himyen.

**15** Israel mar beleŋ Al Kuruŋyen mere pel iramiŋ geb, Al Kuruŋ beleŋ mel go harhok yunenŋbe al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen awalik yiryen. Gega Israel mar gore Al Kuruŋ niŋ biŋ mulgaŋ hekeb Al Kuruŋ beleŋ yumulgaŋ teŋ daha yiryeŋ? Igin wor po yiryeŋ. Go tinayin gobe al kamtiŋde mat huwartiŋ yara tinayin.

**16** Mata gwahade forok yiyyen gobe beret kura Al Kuruŋ unniŋ yej kaŋbe ubala teŋ parwek dirŋenŋ muŋ kura Al Kuruŋ galak irnayin gobe beret kuruŋ goyen wor tumŋaŋ Al Kuruŋyen hiyyen go gwahade goyen. Irde he kura goyen filginiŋbe Al Kuruŋ beleŋ wukkek iryenŋbe he gote haniŋya pigiŋya kuruŋ goyen wor wukkek henayin go gwahade goyen.

**17** Be, olip he yase gote haniŋ kura walde yemeydeb olip he duwi kurate haniŋ teŋbe waltiŋde gore tur irke he duwi gote haniŋbe he yase gote haniŋ hiriŋ. Irde olip yase filginiŋ beleŋ fe tuluŋ teŋ hi goyen olip duwi haniŋ gor tur irtiŋ goyen wor fimiŋ goyen tuluŋ teŋ gergeŋ hiriŋ. Be, olip duwi haniŋ gobe den al miŋ hoyan Yuda mar moŋ gogo. Munan olip yase haniŋ gobe Israel mar. Niŋgeb Israel mar Al Kuruŋ harhok unamiŋ gote gasunŋbe den beleŋ tamiŋ.

**18** Niŋgeb dindiken ge turuŋ turuŋ teŋ he yase gote haniŋ waltiŋ Israel mar goyen det dirŋenŋ yej ma nurde yuneŋ hinayin. Deŋbe dulin po

tur dirtin̄ hañ. Deñ beleñ olip yase gote filginin̄<sup>†</sup> goyen tareñ ma irde hañ. Gwahade yarabe filginin̄ gore gab deñ goyen sanj̄ dirde hi.

**19** Goyenpoga deñ beleñ huwardeb, “Gwaha, goyenbe olip yase gote haniñ Israel marbe ban̄ yen̄ kattin̄ yara geb, neñ gare gasun̄miñ titin̄ go,” yen̄ hañ.

**20** Be, gobe fudinde gega, mel gobe Yesu niñ dufaymiñ tareñ ma yirkeb gogo walde yimiyyiñ. Munañ deñbe yen̄ ge dufaytiñ tareñ irtin̄de matbe gogo gasun̄miñ tamiñ. Deñ wor Al Kuruñ beleñ Israel mar pel yiryiñ gwahade goyen diryen̄ geb, dindikeñ ge turuñ turuñ ma teñ kafura heñ ga hinayiñ.

**21** Al Kuruñ beleñ he yase gote haniñ wor po goyen yen̄ ge dufaymiñ sanj̄ ma yirkeb walde yimiyyiñ. Niñgeb deñ olip duwi haniñ dulin̄ dawañ gor tur dirtin̄ goyen Al Kuruñ niñ dufaytiñ tareñ ma yirnayin̄be walde demey demeymiñbe meteñeñ moñ geb, dindigen̄ ge turuñ turuñ ma teñ kafura heñ ga hinayiñ.

**22** Niñgeb Al Kuruñbe igin̄ igin̄ po ma diryen̄, buluñ dirtek goke manan̄ nurde ga hinayiñ. Yen̄be al kura meremiñ gama ma irde hinayiñ marbe buluñ yiryen̄. Munañ deñ yen̄ ge dufaytiñ tareñ irtin̄ marbe igin̄ igin̄ diryen̄. Munañ gwahade ma tinayiñbe deñ wor walde dimiyyen̄.

**23** Be, Israel mar Al Kuruñ beleñ bikken̄ walde yimiyyiñ goyen yen̄ ge dufaymiñ sanj̄ ma yird yird mata goyen tubul tinayiñbe Al Kuruñ beleñ

---

<sup>†</sup> **11:18:** Olip yase filginiñbe Israel marte hakwamin̄ Abraham, Aisakyabe Yekopya niñ yitiñ.

yadəb olip hemiñde sopte tur yiryeñ. Al Kuruñbe gwaha yird yird tareñ minyañ geb, igin gwaha yiryeñ.

<sup>24</sup> Denjbe olip duwi haniñ yara gega, Al Kuruñ beleñ olip yasere gor tur dirkeb he gote haniñde geren haminj. Niñgeb Israel mar olip yase gote haniñ wor po goyen gasuñjeñde sopte tur ird irdbe meteñjeñ moñ wor po. Arañeñ po tur iryenj.

### *Al Kuruñbe al tumjañ buniñen yirde hiyen*

<sup>25</sup> Be, kadne yago, mere kura banare niñ goyen denjbe kenkelä bebak tiwoñ yeñ nurde hime. Gogab dufaytiñ wukkek yeñ dindiken ge turuñ turuñ ma teñ hinayinj. Be, merebe gahade: Israel mar beleñ biñ tareñ irde Al Kuruñyen mere pel irde hanj gobe hugineñ ge moñ. Go teñ hanj gobe al miñ hoyanj Yuda mar moñ goyen Al Kuruñ beleñ dufaymiñde gwahade wanayinj yeñ nuryinj goyen wanj ep heke gab bada heñ Al Kuruñ niñ biñ mulgañ henayinj.

<sup>26</sup> Irkeb Al Kuruñ beleñ Israel mar goyen tumjañ yumulgañ tiyyenj. Niñgeb goke teñbe Al Kuruñyen asañde gahade katiñ hi:

“Yumulgañ teñ teñ Albe Yerusalem‡ mat forok yiyyenj.

Yenj beleñ Yekopyen miñde niñ marte mata buluñ goyen yad siñja yiryeñ.

<sup>27</sup> Goya goyenbe mata buluñmiñ halde yunenj. Gabe mel go hitte biñja timiriñ go goyen,”  
yitij hi. *Aisaia 59:20-21; 27:9*

<sup>28</sup> Be, gayenter gayen Israel mar gobe Yesu niñ yitij mere igin goyen pel irde hanj geb, mere igin

---

‡ **11:26:** Kurabe Saion.

gobe deñ al miñ hoyan Yuda mar moñ hitte kukeb gogo nurde hañ. Mata gobe deñ ge teñ forok yitiñ geb, gogo Israel mar gore Al Kurunj asogo irde hañ. Gega Israel marbe asem weñ Abraham, Aisakyabe Yekopya goke teñbe Al Kurunj beleñ basinjä yiryiñ geb, gayenter wor Israel mar goyen bubulkuñne wor po yeñ nurd yuneñ hi.

<sup>29</sup> Al Kurunjbe alya bereya nigen yeñ basinjä yirde guram yirde sanjä yiryenjbe go ma sopte tareñmiñ tumulgan tiyyen geb, gogo Israel mar niñ amañej nurde hiyen.

<sup>30</sup> Munañ deñ al miñ hoyan Yuda mar moñbe bikkeñ Al Kurunyen mere gama ma irde hinhan gega, Israel mar gore meremiñ gama ma irkeb gayenter Al Kurunyen buniñej dufaybe deñ hitte hi.

<sup>31</sup> Niñgeb Israel mar Al Kurunyen mere gama ma irde hañ goyen wor Al Kurunjbe deñ Yuda mar moñ goyen buniñej diryin gwahade goyen po yiryeñ.

<sup>32</sup> Al Kurunj beleñ alya bereya buniñej yirde iginj iginj ma yiryenjbe epte ma mata buluñ bana mat sinjare katnayinj goyen yikala yireñ yeñbe nurtiñde po alya bereya tumñaj yubul tike meremiñ pel irtiñde po hinhan.

<sup>33</sup> Fudinde, Al Kurunyen buniñej dufayya dufay wukkekmiñyabe kuruñ wor po. Yeñbe det kurañ ma wor po amu heñ hiyen. Niñgeb ganuñ al beleñ dufay kerde hiyen goyen gwahade gwahade yeñ tagalnayinj? Irde ganuñ al beleñ matamiñbe gwahade yeñ bebak tinayinj? Hubu wor po!

**34** Niñgeb goke teñbe Al Kuruñyen asañde ga-hade katin̄ hi:

“Ganuñ beleñ Doyañ Al Kuruñyen dufay keneñ  
bebak tiyyeñ? Epte moñ.

Ganuñ beleñ dufay igin̄ kura unyeñ? Epte moñ,”  
yitiñ hi. *Aisaia 40:13*

**35** Irde,

“Ganuñ beleñ Al Kuruñ det kura untiñ geb, gote  
wolmiñeñ untek hi? Hubu wor po,” yitiñ  
hi. *Yop 41:11*

**36** Fudinde, det kuruñ gabe Al Kuruñ hitte mat  
po watiñ, irde yen̄ beleñ po yiryin̄. Irde det  
kuruñ gabe yen̄ beleñ po gab pasi kiryeñ. Niñgeb  
yen̄ po ga hugiñeñ deñem turjuñ yañ irde hitek!  
Fudinde wor po.

## 12

### *Yesuyen alya bereyat mata gergeñ*

**1** Niñgeb, kadne yago, Al Kuruñ beleñ neñ  
gayen bunijeñ wor po dirde hiyen geb, mere  
tareñ po direñ tihim: megen heñya dindiken̄  
goyen det kura Al Kuruñ galak irtiñ yara Al Kuruñ  
unnayin̄. Gwaha irniñ yen̄be dindiken̄ goyen  
Al Kuruñ diliñde wukkek, yen̄ beleñ amanjeñ  
nurtek mat po mata teñ hinayin̄. Mata gwaha  
teñ hinayin̄ gobe Holi Spirityen sanjinde Al Kuruñ  
dolon̄ ird ird mata be gogo teñ hinayin̄.

**2** Irde megen niñ marte mata go ma gama irde  
hinayin̄. Gwaha titjeñbe dufaytiñ gergeñ igin̄ po  
yirde matatiñ hoyan̄ teñ hinayin̄. Gwaha irde  
gab Al Kuruñyen dufay goyen keneñ bebak teñ

hinayıñ. Al Kurunyen dufayde det damiñbe iginj, mata dahadebe Al Kuruñ beleñ amajeñ nurde hiyen, irde mata damiñbe Al Kuruñ diliñde buluñ miñmoñ goyen yeneñ keñkela bebak teñ hinayıñ.

<sup>3</sup> Be, Al Kuruñ beleñ buniñeñ nirde iginj iginj nirde metenjmiñ nuntiñ geb, deñ hañ kuruñ goyen mere kura direñ tihim. Merebe gahade: deñ bana goyen al kura yinjeñbe al gwahade moñ gega, nebe al gwahade yeñ yinjeñ ge turuñ turuñ ma teñ hiyen. Gwaha titjeñbe Al Kuruñ niñ dufaytiñ tareñ ird ird goyen bitiñ bana kirtiñ gobe dahade, kuruñ ma dirjeñ goyen keñkela dufay heñ bebak teñ gab deñ duñkureñ duñkurenjbe dahade hañ goyen nurde hinayıñ.

<sup>4</sup> Gobe neñ kuruñ gabe ulniniñ pigiñ manaj, irde ulniniñdebe det kurayen kurayen goyen gor hañ geb, gago dineñ hime. Be, det gobe metenj unjkurenj po ma teñ hañ, hoyan hoyan teñ hañ.

<sup>5</sup> Niñgeb gwahade goyen po, neñbe budam wor po gega, Yesu Kristuya heñbe Yesuyen uliñ pigiñ po hitiñ hite. Irde neñ duñkureñ duñkurenjbe Yesuyen alya bereya hoyan hoyan goyen faran yurd yurd niñ hite.

<sup>6</sup> Goke teñbe neñ kuruñ gabe Al Kuruñ beleñ buniñeñ dirde iginj iginj dirdeb Holi Spirityen tareñ forok ird ird mata kurayen kurayen goyen nende gigen duntiñ hite. Gwahade duntiñ gobe Al Kuruñ beleñ neñ duñkureñ duñkureñ damiñ dunenj yeñ dufaymiñ kirtiñ goyen po gama irde dunenj hiyen. Niñgeb al kura Al Kurunyen mere basañ heñ tagal tagal mata miñyanj kenem Al Kuruñ niñ hekkenj nurde hitiñ gobe kuruñ ma

dirñej goyen kenej bebak teñ gab meteñbe goyen tuñande po meteñ teñ hiyeñ.

<sup>7</sup> Al kura al hoyan faraq yurd yurd sanjñ titiñ kenem go tareñ titiñ goyen gama irde al faraq yurde hiyeñ. Munañ al saba yird yird tareñ titiñ kenem yeñ wor gwahade po, saba yirde hiyeñ.

<sup>8</sup> Be, al kura al hoyan kanduk yenke sanjñ yird yird tareñ titiñ kenem gwahade po teñ hiyeñ. Munañ al kura al hoyan det yunen yuneñ tareñ titiñ kenem wilakñeñ nurdeya det al yunen hiyeñ. Irde al kura doyañ al heñ heñ tareñ titiñ kenem al gobe yul ma yeñbe al hoyan keñkela doyañ yirde hiyeñ. Irde al kura al hoyan buniñen yird yird sanjñ titiñ kenem al gobe amañ dufay hende gwaha teñ hiyeñ.

### *Kadtiñ ge amaneñ nurd yunen hinayiñ*

<sup>9</sup> Be, denþe al hoyan niñ amaneñ nurd yunenyaþe bitinje mat fudinde wor po gwaha teñ hinayiñ. Irde mata buluñbe harhoktiñ yunen, mata iginþe tareñ po yanarde hinayiñ.

<sup>10</sup> Kadtiñya kadom amaneñ nurd gunen teñ eke merere po hinayiñ. Irde dindikeñ turun yirtiñenþe kadtiñ yago wa turun yirde hinayiñ.

<sup>11</sup> Be, Al Kuruñyen meteñ teñ teñ niñ piñen ma heñ hinayiñ. Tareñ po heñþe bitiñ bana mat wor po Al Kuruñyen meteñ teñ hinayiñ.

<sup>12</sup> Irde Al Kuruñ belen igin diryeñ yeñ goke doyañ heñya amaneñ po nurde hinayiñ. Kanduk bana heñþe Al Kuruñ belen kanduk go pasi iryen yeñ doyañ heñ heñ niñ piñen ma heñ hinayiñ. Irde hugiñen Al Kuruñ mere irde hinayiñ.

**13** Be, Al Kuruṇyen alya bereya kura det kuraj amu hej hike yenenje dettiŋ kura yunen hinayinj. Irde al hoyanj yatiŋde wakeb gargar yirde hinayinj.

**14** Be, al kura buluŋ buluŋ dirde hinayinj mar goyen Al Kuruṇyen tareŋde guram yirde saŋinj yirde hinayinj. Sopte dineŋ hime. Al goyen guram yirde tareŋ yirde hinayinj, karan ma yurde hinayinj.

**15** Irde alya bereya amanenj nurde hikəb deŋ wor yeŋ nurnayinj gwahade goyen po amanenj nurde hinayinj. Irde alya bereya esenj hikəb deŋ wor yeŋ nurnayinj gwahade goyen po nurde esenj hinayinj.

**16** Dindiken ulinbe awalikde hinayinj. Irde dindiken ge turuŋ turuŋ ma teŋbe al mali deŋem moŋ mar goya awalik hej hej niŋ amanenj nurde hinayinj. Irde, “Neŋbe dufay wukkeŋ epte hite,” yeŋ ma nurde hinayinj.

**17** Be, al kura beleŋ buluŋ buluŋ dirkeb wol hihim yeŋ buluŋ ma irde hinayinj. Al tumŋaŋ diliŋde mata iginj po teŋ teŋ niŋ keŋkela hej ga hinayinj.

**18** Irde bitiŋ kamke al hoyanja tumŋaŋ awalikde hej hej belŋenj kura hike kenem gwahade hej hej ge kurut wor po yeŋ hinayinj.

**19** Kadne yago, al kura beleŋ buluŋ dirkeb wol ma hej hinayinj. Gwaha titŋenje Al Kuruŋ haninđe kerde hinayinj. Irkeb yeŋ beleŋ gab al goke bearar teŋ murunŋem buluŋ unyenj. Al Kuruṇyen asanđe Doyaŋ Al Kuruŋ beleŋ, “Buluŋ diraŋ mar goyen wol hej hej gobe nere metenj.

Ne belej gab matamiñ gote muruñgem yunenj,” yirinj geb, gago dinej hime.

<sup>20</sup> Niñgeb Al Kuruñ belej, “Asogoge kura biñge kamke yeneñbe biñge yuneñ hayinj. Fe niñ yirkeb fe yuneñ hayinj. Gwaha teñ hayinj goyen geneñbe mel gobe memya niñ yumu henayinj. Gobe kak kulum bok yeñ hitinj yade al go tonanj hende yerayinj go gwahade goyen,” yitiñ geb, wol ma heñ mata iginj gwahade po teñ hinayinj.

<sup>21</sup> Mata buluñ belej fole dirtek ma hinayinj. Gwahade hitñejbe mata iginj po teñ hinayinj. Irkeb goreb mata buluñ fole irde hiyenj.

## 13

### *Doyañ mar karkuwañ palap yirde hinayinj*

<sup>1</sup> Be, gabmanbe Al Kuruñ belej kerdeb alya bereya doyañ yird yird sañij untij geb, deñ kuruñ gobe doyañ martinjde yufukde heñ meremiñ gama irde hinayinj.

<sup>2</sup> Munaj doyañ marte mere pel irde hañ mar gobe yeñ goyen po ma asogo yirde hañ. Gobe Al Kuruñ, gabman goyen kerde tareñ untij al goyen asogo irde hañ. Niñgeb gwaha teñ hañ marbe yiñgeñ kanduk yawarnayinj.

<sup>3</sup> Doyañ marbe mata iginj teñ hañ mar goyen buluñ yirtek ma nurdeb mata buluñ teñ hañ mar go po gab buluñ yird yird niñ nurde hanjen geb, gogo doyañ marte mere nurde hinayinj dinenj hime. Denþbe doyañ martinj belej buluñ dird dird niñ kafura heñ hañ kenem mata huwak po teñ hinayinj. Irkeb turuñ dirde hinayinj.

**4** Mel gobe keperd keperdtiŋ igin ird ird niŋ Al Kuruŋ beleŋ meten yuntiŋ geb, gogo mata huwak teŋ hikəb turuŋ dirde hinayin. Gega doyaŋ mar gobe mata buluŋ gote muruŋgem duneŋ duneŋ tareŋ miŋyaŋ geb, mata buluŋ tinayiŋbe mel goke kafura henayin. Mel gobe Al Kuruŋ beleŋ mata buluŋ teŋ haŋ mar goyen beararmiŋ yikala yird yird meten yuntiŋ geb, mata buluŋ mar goyen muruŋgem buluŋ yuneŋ hanjen.

**5** Niŋgeb goke teŋbe doyaŋ martinđe mere gama irde hinayin. Go teŋ hinayin gobe doyaŋ martin beleŋ buluŋ dird dird niŋ kafura heŋya po ga ma teŋ hinayin. Mata igin teŋ teŋ dufay gama ird ird niŋ bitinđe wukken wor po nurdeya ga teŋ hinayin.

**6** Niŋgeb goke teŋbe teks wor yerde hinayin. Doyaŋ marbe alya bereya doyaŋ yird yird meten yuntiŋ geb, teks go yadebe gore po alya bereya faran yurde hanjen.

**7** Niŋgeb deŋ tumŋaŋ da kura gabman haniđde kertek gobe kerde hinayin. Teks kurayen kurayen yirtek haŋ kenem yerde hinayin. Munan kafura yirtek marbe kafura yirde hinayin. Irde palap yirtek yeneŋbe palap yirde hinayin.

### *Kadtiŋ ge amanęŋ nurde yuneŋ hinayin*

**8** Be, al kura hitte kuŋ det kura niŋ gusuŋaŋ irde yawartiŋ kenem aranęŋ po wol heŋ hinayin. Irkeb gog po hubu hiyyeŋ. Goyenpoga wol heke hubu ma hetek det kurabe kadtiŋ ge amanęŋ nurd yuneŋ yuneŋ mata gogo geb, hugineŋ gwa-hade po teŋ hinayin. Al kura kadom ge amanęŋ nurde unen hi al gobe Moseyen saba kuruŋ gote

minj goyen gama irde pasi irde hiyen geb, gogo kadtiŋ ge amaŋeŋ nurde yuneŋ hinayinj dinen hime.

<sup>9</sup> Moseyen sabarebe, “Al berem yaŋ beleŋ bere hoyan ma duwan irde hiyen. Bere wor gwahade po teŋ hinayinj. Irde al ma gasa yirke kamde hinayinj, kawe ma teŋ hinayinj, kadtiŋ igoŋ hike keneŋbe daniŋ nebe gwahade moŋ yeŋ ma nurde hinayinj,” yitiŋ. Irde saba go banabe mere saninj hoyan manaŋ haŋ. Goyenbe saba bana mere tareŋ haŋ kuruŋ gote minj wor pobe mere unjkurenj gago po: “Gigeŋ ge amaŋeŋ nurde hayen gwahade goyen po, al hoyan niŋ manaŋ gwahade po nurde yuneŋ hayinj,” yitiŋ go goyen.

<sup>10</sup> Al kura kadom ge amaŋeŋ nurd yuneŋ hiyen al gobe epte ma kadom buluŋ yiryeŋ. Goke teŋbe al kura kadom ge amaŋeŋ nurd unyeŋ al gobe Moseyen saba kuruŋ goyen gama ird pasi hiyyen yihim gago.

### *Nalu funaŋbe binde heŋ hi*

<sup>11</sup> Be, den gayenterbe da nature hanj goyen nurde hanj geb, gago mata igoŋ gwahade teŋ hinayinj dinhem. Haŋkapyɑ denj beleŋ Yesu Kristu niŋ dufaytinj tareŋ iraminj goyenter mat wan wanj gayenterbe yeŋ beleŋ dumulgaŋ tiyyeŋ nalu funaŋ goyen binde wor po heŋ hi. Niŋgeb dufaytinjde firtinj yara hanj goyen bitinj bak yetek nalu gobe bikkenj binde hihi geb, huwarnaŋ.

<sup>12</sup> Mata buluŋ gobe wawuŋ kidoma yara goyen hubu heweŋ tiya. Irkeb naŋa fay urde wuk yeweŋ tiya geb, kidoma bana niŋ mata buluŋ gobe yubul po teŋbe Al Kurunyen mata hulsi yara

goyen tanarde hinayin. Gobe fulenjare niñ amil ain beleñ po irtiñ goyen hor titiñ yara teñ hinayin.

<sup>13</sup> Niñgeb farenje hañ marte mata iginj po teñ hinayin. Irde dula mata po teñ teñ mata, fe nene kukuwa heñ heñ mata, leplep mata, kari buluñ buluñ teñ teñ mata, irde ard ard matayabe kadom iginj mat hike goke biñ ar yeñ yeñ mataya goyen ma po teñ hinayin.

<sup>14</sup> Gwaha titnejbe Doyan Al Kurun Yesu Kristuya heñ yeñ beleñ mata iginj teñ hiyen gwahade po teñ hinayin. Irde megen niñ dufay buluñ go gama irde ultinde aman heñ heñ niñ ma nurde hinayin.

## 14

### *Kadtinje mata niñ mali ma tagalde hinayin*

<sup>1</sup> Be, deñ hañ bana goyen al kura dufaymiñ Al Kurun niñ sañiñ irtiñ goyen tareñ wor po ma hike yeneñbe goke ma nurde awalik yirde hinayin. Irde dufaymiñ kura goke mel goya kadom mohonje ma teñ hinayin.

<sup>2</sup> Al kurabe Al Kurun niñ dufaymiñ tareñ irtiñ goyen kurun geb, det kurun gabe iginj ala netek yeñ nurde hanjen. Goyenpoga al kurabe Al Kurun niñ dufaymiñ sañiñ irtiñ goyen hako po hañ geb, pañiñ po gab iginj nen hitek yeñ hanjen.

<sup>3</sup> Niñgeb al kura det kurun gabe iginj nene hitek yeñ hinayin mar beleñ pañiñ po nene hinayin mar goyen, “Dufaytiñbe tareñ moñ,” yeñ yeneñ tagal yuneñbe al goyen go ma yenhet yenhet ma yirde hinayin. Irde pañiñ po nene hinayin mar beleñ det kurun gayen iginj ala nene hinayin mar

goyen, “Deňbe buluň teň haň,” yineň merer ma yirde hinayin. Mel gobe tumňaň Al Kuruň beleň bikkeň iginjala yintiň haň geb, gago dineň hime.

<sup>4</sup> Deňbe al ganuňyen tareňde al hoyarje meteň mar tagal yunen haň? Mata gobe buluň wor po! Niňgeb meteň mar gobe Doyaň Almiň beleň gab mel gote mata yenenbe iginj ma buluň yinyen. Doyaň Al Kuruňbe mel go iginj saňiň yiryeň geb, taren po huwarnayin.

<sup>5</sup> Gwahade goyen po, al kurabe nalu kura po gab nalu keňkelak, Al Kuruňyen nalu yeň nurde hanjen. Goyenbe al kurabe nalu tumňaň iginjala turjande po yeň nurde hanjen. Goyenbe goyen goke kadom mohonje ma teň hinayin. Nalu kuraň dahade kura nurde hinayin gobe yinjeň binde po hiyen.

<sup>6</sup> Fudinde, nalu kura po gab nalu keňkelak Al Kuruňyen nalu yeň nurde hanjen marbe Doyaň Al Kuruň turuň ird ird niň gwaha teň hanjen. Irde al kura det kuruň gab iginj netek ala yeň hanjen mar wor biňge goke Al Kuruň iginj nurd uneň gab nene hanjen geb, go mata gore Al Kuruň turuň irde hanjen. Irde al kura det kura kutňa irde hanjen marbe go teň hanjen goreb Al Kuruň turuň irde det kutňa irtiň goke Al Kuruň iginj nurd uneň hanjen.

<sup>7</sup> Neň kuruň gayen hitek ma kamtek wet kuruň gobe nindiken ge ma hitek, Doyaň Al Kuruň niň teň hitek geb, gogo teň hityen.

<sup>8</sup> Niňgeb dilniniň gergeň hitek gabe Doyaň Al Kuruň niň po teňbe hitek. Irde kamtek wor yeň ge po teň kamtek. Niňgeb dilniniň gergeň hitek

wet ma kamtek wet kuruj goyen tumjaŋ neŋbe  
Al Kuruŋyen alya bereya po geb.

<sup>9</sup> Be, goyen goke teŋbe al kamtiŋya diliŋ gerger  
hanja kuruj gote Doyaŋ Al Kuruj heweŋ yeŋbe  
Yesu Kristu gogo megen gar kateŋ kamde sopte  
huwaryiŋ.

<sup>10</sup> Niŋgeb deŋbe daniŋ geb kadtinde mata  
yeneŋ goke merer yirde haŋ? Irde daniŋ geb  
kadtin goyen al tareŋ miŋmoŋ yeŋ yeneŋ ta-  
gal yunenjbe al goyen ma yenhet yenhet yirde  
haŋ? Neŋbe tumjaŋ Al Kuruj diliŋde merere  
huwartek geb, gwaha ma teŋ hinayiŋ.

<sup>11</sup> Neŋ tumjaŋ Al Kuruj diliŋde merere  
huwartek goke Al Kuruŋyen asanđde gahade katin  
hi:

“Doyaŋ Al Kuruŋbe gaha yeŋ hi:  
‘Fudinde wor po nebe gwahader himyen.

Megen nin mar tumjaŋ ne hitte wanj dokolhon  
yuguluŋ tinayiŋ.

Alya bereya tumjaŋ, “Gebe Al Kuruj,” nin-  
nayiŋ,’ ” yitiŋ hi. *Aisaia*

*45:23*

<sup>12</sup> Goke teŋbe yitiŋ gwahade po, neŋ kuruj gabe  
nende gigen mataniniŋ Al Kuruj momon irniŋ.

<sup>13</sup> Niŋgeb, kadniniŋde mata yeneŋ goke ma  
tagalde hitek yeŋ dufay sanjŋ po kertek. Irdeb  
mata gwaha titeke al kadtin dufaymiŋ buluŋ  
heke mata buluŋde katnak yeŋbe mata gwahade  
ma titek yeŋ dufay tareŋ po kerde ga mata teŋ  
hinayiŋ.

<sup>14</sup> Nebe Doyaŋ Al Kuruj Yesuya har geb, du-  
faynerbe det kuruj gayenbe tumjaŋ Al Kuruj

diliŋde tikiŋ miŋmoŋ yeŋ nurde hime. Goyen-poga al kura beleŋ det kurabe Al Kuruŋ diliŋde tikiŋ miŋyaŋ yeŋ nurde haŋ kenem yeŋ hitte po ga det gobe tikiŋ miŋyaŋ hiyyen.

**15** Niŋgeb deŋ beleŋ biŋge kuruŋ gabe Al Kuruŋ diliŋde igin ala po yeŋ nurde nene hinayin. Gega kadtıŋ kura gwahade ma nurde hiyen gore denenbe biŋde kandukŋeŋ nurde hiyenbe mata gobe kadtıŋ ge amanęŋ nud yunęŋ yunęŋ mata goyen gama ma irdeb gogo teŋ hinayin. Niŋgeb biŋge kura nenayin goke teŋbe kadtıŋ kura Yesu Kristu yeŋ ge teŋ kamyiŋ gote dufaymiŋ buluŋ ma irnayin.

**16** Irde dufaytiŋde mata kurabe igin yeŋ nurde hinayin gega, al kura mata gobe igin moŋ yeŋ nurde hike kenenbe mata go ma teŋ hinayin.

**17** Al Kuruŋ beleŋ alya bereya doyaŋ yird yird bana gonbe biŋgeya feya nen nen mata gobe det kuruŋ moŋ geb, gago dinęŋ hime. Munaŋ dawet kuruŋ wor pobe Al Kuruŋ diliŋde huwak heŋ heŋ mataya biŋ kamke igin heŋ heŋ matayabe Holi Spiritya heŋ aman heŋ heŋ mataya go goyen.

**18** Fudinde, al kura mata gwaha mat Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ hiyenbe matamıŋ goke Al Kuruŋ beleŋ amanęŋ nurde hiyen, irde al hoyan wor al gote meteŋ goke turuŋ irde hinayin.

**19** Niŋgeb neŋbe bininiŋ kamke heŋ heŋ mataya kadom tareŋ gird gird mataya goke kurut wor po yeŋ hitek.

**20** Munaŋ dula matatiŋ ge teŋ Al Kuruŋyen meteŋ buluŋ ma irde hinayin. Biŋgebe tumňaŋ Al Kuruŋ diliŋde wukkek geb, netek igin ala.

Goyenpoga al kadniniŋ kura biŋge goyen ma nene hitiŋ neteke deneqbe dufaymiŋ buluŋ heke mata buluŋde katyeŋ go gab buluŋbe gogo titek.

<sup>21</sup> Niŋgeb kadtıŋ kura matatiŋ keneŋbe mata buluŋde katnak yeŋbe dapŋa wet ma wain wet kura goyen go ma nene hinayıŋ. Matatiŋ hoyan kura gwaha yirtek haŋ kenem goyen wor gwaha ma teŋ hinayıŋ. Gwaha teŋ hinayıŋ gobe Al Kurun diliŋde mata igin geb, gago dineŋ hime.

<sup>22</sup> Dufaytiŋde biŋge ma wain ma mata kura goke igin ala yeŋ nurde hinayıŋ kenem dufaytiŋ goyen deŋya Al Kurunya hitte po hiyen. Al kura mata kura igin yeŋ nurde teŋ hiyen irde goke mata buluŋ tihim yeŋ biŋde buluŋen ma nurde hiyen al gobe Al Kurun beleŋ guram irde sanjŋ iryeŋ.

<sup>23</sup> Gega al kura biŋge kura Al Kurun diliŋde wukkek moŋ yeŋ nurde kama heŋ heŋ ga niyyeŋbe gobe yiŋgeŋ uliŋde merem yaŋ hiyyen. Gobe dufaymiŋde mata gwahadebe igin moŋ yeŋ tareŋ wor po ma irtiŋ geb, dufay budam forok yi-tiŋde mat niyyeŋ geb, gogo yiŋgeŋ uliŋde merem yaŋ hiyyen. Niŋgeb al kura mata kura igin ma buluŋ goyen keŋkela bebak ma teŋbe goke dufaymiŋ tareŋ ma irdeya mata goyen tiyyeŋbe mata buluŋ miŋyaŋ hiyyen.

## 15

### *Kadtıŋ ge nurdeya ga mata teŋ hinayıŋ*

<sup>1</sup> Be, deŋya neŋya Al Kurun niŋ dufaynninŋ sanjŋ irtiŋ goyen kurun hitiŋ marbe kadniniŋ dufaymiŋ tareŋ wor po ma hitiŋ gore mata kura

son hekeb faraŋ yurde hitek. Irde nindiken aman hetek beljen po ma gama irde hitek.

<sup>2</sup> Neŋ duŋkureŋ duŋkureŋ kuruŋ gayen tumŋaŋ kadmniŋ igin heŋ heŋ ge nurdeb yeŋ aman hetek irde tareŋ hetek mata goyen po teŋ hitek.

<sup>3</sup> Yesu Kristu wor yinŋen amanen heŋ heŋ ge ma nurde hinhin. Gwaha titŋenbe Al Kurunyen asanđe, "Al Kuruŋ, al beleŋ nanyaŋ girde haŋ gobe ge ma girde haŋ, ne nirde haŋ," yitiŋ hi.

<sup>4</sup> Mere gobe neŋ gayen saba direŋ yeŋ bikken wor po Al Kurunyen asanđe katiŋ. Gobe neŋ beleŋ mere go nurdeb kanduk yeneŋ mukku ma teŋ goya goya sanŋiŋ po heŋ kame Al Kuruŋ beleŋ igin diryen yeŋ goke doyan heŋ hinayiŋ yeŋ gogo katiŋ.

<sup>5</sup> Niŋgeb deŋ goyen kanduk yeneŋ mukku ma teŋ goya goya sanŋiŋ po heŋ huward huward tareŋ goyen dunen hiyen al Al Kuruŋ gore guram dirkeb dindiken uliŋ dufay uŋkureŋ po heŋ awalikde po hiwoŋ yeŋ nurde hime. Go mata gobe Yesu Kristuyen alya bereya beleŋ titek mata yeŋ nurde hime.

<sup>6</sup> Gogab dufaytiŋa meretinya uŋkureŋ po yirdeb Doyaŋ Al Kuruŋniniŋ Yesu Kristuyen Naniŋ, Al Kuruŋ deňem turŋuŋ yaŋ irde hinayiŋ.

<sup>7</sup> Niŋgeb Yesu Kristu beleŋ deŋ goyen igin dinyiŋ gwahade goyen po, Al Kuruŋ deňem turŋuŋ yaŋ ird ird niŋ teŋbe dindiken uliŋ kadom igin geneŋ teŋ hinayiŋ.

<sup>8</sup> Yesu Kristube Al Kuruŋ beleŋ hakot Yuda marte hakwamin yago hitte biŋa tiyyiŋ goyen fudinde kawan forok yeke Yuda mar beleŋ keneŋ bebak teŋ teŋ niŋbe gogo Yuda mar gote meteŋ al

hej megen gar katyiñ geb, gago kadom iginj nurd gunej tej hinayiñ dinej hime.

<sup>9</sup> Be, Yesu megen gar katyiñ gobe al miñ hoyanj Yuda mar moj belej keneñbe Al Kurunj belej buniñen yirde hiyen goke deñem turjuñ yanj irde hinayiñ yenjbe gogo megen gar katyiñ. Niñgeb goke teñbe Dewit belej Al Kurunyen asanjde tikiñ kura gahade kayyiñ:

“Niñgeb ne gayen al miñ hoyanj Yuda mar moj kahal bana hej turuñ girde hej. Deñge isañ hej hej ge tikiñ heweñ,” yitiñ hi.

*Tikiñ 18:49*

<sup>10</sup> Irde kurabe:

“Al miñ hoyanj Yuda mar moj, deñbe alya bereyamiñ Yuda marya amanj henaj,” yitiñ hi. *Saba 32:43*

<sup>11</sup> Be, mere hoyanjbe gahade:

“Deñ al miñ hoyanj Yuda mar mojbe tumnajan Doyañ Al Kurunj turuñ irde hinayiñ.

Deñ alya bereya megen hanj tumnajan turuñ irde tikiñ henayiñ,” yitiñ hi. *Tikiñ 117:1*

<sup>12</sup> Irde Aisaia belej gahade kayyiñ:

“Yesiyen\* miñde niñ al kura forok yiyyen.

Yenj belej al miñ hoyanj Yuda mar moj doyanj yireñ yenj wayyen.

Irkeb mel gobe yenj belej wanj iginj yird yird niñ doyanj hej hinayiñ,” yitiñ hi. *Aisaia 11:10*

<sup>13</sup> Be, Al Kurunjbe deñ iginj dird dird goke doyanj hej hej tareñ duntiñ. Niñgeb deñ belej

\* **15:12:** Yesibe Israel marte doyanj al kuruñ Dewit naniñ.

yen ge hekkenj nurde hike Al Kurunj beleñ goke aman dufay kurunj wor po dunwoñ, irde bitinj yisikamke iginj hiwoñ yen gusuñanj irde hime. Gogab Holi Spirityen sanjinde Al Kurunj beleñ kame iginj diryenj goke doyanj heñ heñ matatinj gobe tareñ wor po hiyyenj.

*Pol beleñ asan ga kayyinj gote miñ momoñ yiryinj*

<sup>14</sup> Be, kadne yago, nebe fudinde wor po den goyen mata iginj kurunj teñ hanjen, irde Al Kurunyen mere nurd pasi hitinj hanj, irde epte dindiken uliñ kadom saba gird teñ hitek hanj yen nurde hime.

<sup>15</sup> Gega asanj ga kañ henjabe saba kura goke bitinj bak yen yen ge kayhem. Irde Al Kurunj beleñ buniñej nirde iginj iginj nirde hiyen geb, merene gake denj beleñ dahade nurd nunnayinj yen kafura ma henjya kawan po kayhem.

<sup>16</sup> Fudinde, Al Kurunj beleñ buniñej nirde iginj iginj niryen geb, al miñ hoyanj Yuda mar moñ hitte kuñ metenj teñ hiyen yen Yesu Kristuyen metenj al niryinj. Niñgeb nebe Al Kurunyen mere iginj Yesu niñ yitiñ goyen tagalde tukunjbe Al Kurunj dolonj ird ird mata doyanj al pris yara heñ al miñ hoyanj Yuda mar moñ goke metenj teñ himyen. Gogab al miñ hoyanj Yuda mar moñ gobe Holi Spirit beleñ wukkek wor po yirke Al Kurunj galak irke aman hetek det yara henayinj.

<sup>17</sup> Niñgeb nebe Yesu Kristuya heñbe Al Kurunj niñ metenj teñ himyen goke nigenj ge turñuñ yanj nurde hime.

<sup>18</sup> Gega nebe det hoyanj kura goke mali mere titek ma nirde hi. Yesu Kristu beleñ metenj titinj

goke po tagalde hej. Nebe yej belej hulyaŋ nirke kuŋ al miŋ hoyan Yuda mar moŋ goyen Al Kuruŋ hitte yukumeke meremiŋ gama irde hinhan. Meteŋ go teŋ hinhem yabe Al Kuruŋyen merere saba yirde mataner mat Al Kuruŋ yikala yirde hinhem.

**19** Irde Holi Spirityen tareŋde mata tiŋeŋ turluŋ yan wor po kurayen kurayen forok yirde hinhem. Irkeb mel gobe mata goyen yenenbe Al Kuruŋ hitte waŋ hinhan. Niŋgeb nebe gwahade po Yesu Kristu niŋ yitiŋ mere igiŋ goyen Yerusalem mat miŋ urde tukun tukun Ilirikum naŋa bana tagalde tukun pasi himiriŋ.

**20** Nebe naŋa kura Yesu Kristuyen mere momoŋ ma nurde hitiŋ bana goŋ kuŋ mere igiŋ goyen hugiŋeŋ tagalde hitek nirde hiyen. Gogab al kura beleŋ bikken kuŋ meteŋ teŋ Yesuyen alya bereya forok yirtiŋde gor sopte naŋa tiŋeŋde meteŋ titiŋ yara ma tiyeŋ.

**21** Go teŋ himyen gobe Al Kuruŋyen asanje katin gwahade po teŋ himyen. Mere gobe gahade: “Al kura yende mere momoŋ ma nuriŋ mar beleŋ kennayiŋ.

Al kura yende mere ma nuriŋ mar beleŋ nurde bebak tinayiŋ,” yitiŋ hi. *Aisaia 52:15*

### *Rom kuŋ kuŋ niŋ yiriŋ*

**22** Be, yitiŋ gwahade po nebe meremiŋ ma kutiŋ naŋa bana gaŋ meteŋ budam forok yeŋ haŋyen geb, gago deŋ hitte kuŋ kuŋ niŋ meteŋen nirde hiyen.

**23** Gega naŋa gayen bana tiyuŋ kura ne kuŋ meteŋ titek kuram moŋ, irde dama budam deŋ dentek wor po nirde hiyen geb,

**24** Spein naŋare kuŋ henyabe deŋ hitte forok yeŋ deneŋ gab kweŋ yeŋ nurde hime. Belen goyaŋ gore kuŋ henyabe deŋ hitte kuŋbe deŋya muŋ kura heŋ amaj heŋ gab dubul teŋ kweŋ. Irkeb ne gayen Spein naŋare kuŋ kuŋ niŋ faraŋ nurwoŋ yeŋ nurde hime.

**25** Munaj gayamuŋ gayenbe Yerusalem niŋ Al Kurunyen alya bereya goke teŋ meteŋ tiyen yeŋ gor kweŋ tihim.

**26** Masedonia naŋaya Akaia naŋaya bana niŋ Yesuyen alya bereya beleŋ Yerusalem niŋ Al Kurunyen alya bereya hanj bana gon det niŋ amu heŋ hanj mar goyen faraŋ yurd yurd niŋ amanəŋ nurdeb hora yeraŋ geb, gago hora goyen yade Yerusalem kweŋ tihim.

**27** Mel gobe faraŋ yurd niŋ amanəŋ nuraŋ. Goyenbe fudinde gwaha yirtek po faraŋ yurde hanj. Al Kurunyen gasuŋde niŋ det Yuda mar beleŋ titiŋ goyen al miŋ hoyan Yuda mar moŋ wor yeŋ hitte mat gab yawaramiŋ geb, goyen wolmiŋen megen niŋ samuŋ beleŋ faraŋ yurtek hanj geb, gogo faraŋ yuraŋ.

**28** Niŋgeb mel gore hulyaŋ niraŋ gayen pasi ireŋ. Irde Yerusalem mar goyen hora ga tumŋaŋ teke yenenbe gor mat Spein beleŋ kweŋ. Kuŋ belenbe deŋ hitte forok yeweŋ.

**29** Ne deŋ hitte kumekeb Yesu Kristu beleŋ deŋya neya tumŋaŋ guram dirde saŋiŋ wor po diryeŋ yeŋ nurde hime.

**30** Be, kadne yago, nebe Al Kuruňyen meten teň heňya meten goke Al Kuruň gusuňaň irde himyen. Niňgeb deň wor neya dufay uňkurenj po irde hugiňen tareň po Al Kuruň gusuňaň irde hitek yeňbe gago Doyaň Al Kuruňniniň Yesu Kristuyen tareň hende huwarde gusuňaň dirde hime. Holi Spirityen saňiňde ne niň amaněj nurde hanj geb, gago gusuňaň dirde hime.

**31** Gusuňaň irde heňyabe ne gayen Yudia naňäre niň mar kura Yesuyen mere gama ma irde hanj mar gore buluň nirtek beljeňmiň goyen Al Kuruň beleň pet teň teň niň gusuňaň irde hinayıň. Irde Yerusalem niň Al Kuruňyen alya bereya faraň yurd yurd niň nurde kuň meten teň heň goyen mel gore iginj nurnayıň yeň gusuňaň irde hinayıň.

**32** Gogab Al Kuruňyen dufay kenem deň hitte amanj dufay hende kweň, irde denja neya tumňaň sopte tareň hetek.

**33** Al biň yisikamke iginj heň heň al Al Kuruň beleň deň kuruň goya tumňaň hinayıň. Fudinde wor po.

## 16

### *Kadom niň yiriň*

**1** Be, nebe Fibi niň momoň direň tihim. Yeňbe Senkria taunde niň Yesuyen alya bereya sios niň meten teň hiyen. Yeňbe Al Kuruň diliňde nende haynininj wor po yara hitiň.

**2** Be, bere gayen kukeb Doyaň Al Kuruň niň teňbe gargar irnayıň. Mata gobe Al Kuruňyen alya bereya beleň titek mata geb, gwaha irnayıň.

Irde faraŋ niŋ nurde hikeb deŋ beleŋ faraŋ urde hinayinj. Yeŋbe al budam faraŋ yurde hiyen. Ne manaŋ faraŋ nurde hiyen geb, gago dineŋ hime.

**3** Prisilaya Akwilaya niŋ dufay heŋ himyen goke ire uŋya goyen momonj yirnayinj. Ire uŋya gobe meteŋ kadne, Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ haryen.

**4** Ire uŋya gobe ne faraŋ nurye yeŋbe kamde kamde niŋ ma nurde hinaryum. Ne po moŋ Yesuyen alya bereya hitinj al miŋ hoyanj Yuda mar moŋ wor tumŋaŋ ire uŋyat meteŋ goke iginj wor po nurde hityen.

**5** Yesu Kristuyen alya bereya sios, ire uŋya gote yare gabu irde hanjen mar goke wor dufay heŋ himyen geb, goke momonj yirnayinj.

Irde kadne wor po Epainetus manaŋ gwahade po innayinj. Yeŋbe Esia naŋa\* bana goŋ yen wa Yesu nerd unyinj.

**6** Maria wor gwahade po, ne beleŋ yen ge dufay heŋ hime goyen innayinj. Yeŋbe deŋ ge teŋ meteŋ tareŋ wor po teŋ hiyen.

**7** Irde nere minđe niŋ al irawa Andronikusya Yuniasya goke dufay heŋ himyen goke momonj yirnayinj. Irem gobe neya tumŋaŋ koyare hinhet. Yeŋbe Yesu Kristuyen mere basaŋ mar aposel buda kura bana nin yen nerd yunen hanjen. Yen wa Yesu nerd unke gab kame ne wor Yesu nerd unmiriŋ.

\* **16:5:** Esia naŋa gobe gayenter niŋ Esia naŋa kuruŋ goke ma yitiŋ. Gayenterbe Turki ineŋ hanjen.

**8** Irde Ampiliatus niŋ wor dufay heŋ himyen geb, momoŋ irnayıŋ. Yenjbe Doyaŋ Al Kuruŋyen diriŋ yen nurdeb yen ge amanęŋ nurd uneŋ himyen.

**9** Be, Urbanusbe Yesu Kristu niŋ meteŋ teŋ hiyen. Yenjbe meteŋ kadninin wor po. Stakis wor gwahade po, yen ge amanęŋ wor po nurd uneŋ himyen geb, ne belen yen ge dufay heŋ himyen goyen momoŋ yirnayıŋ.

**10** Irde Ampeles wor ne belen yen ge dufay heŋ himyen goyen momoŋ irnayıŋ. Yenjbe Yesu Kristu gama irde heŋya kanduk yeneŋ hinhin gega, bada ma hiriŋ goke Yesu belen nigen al wor pobe gago yen kinyiŋ.

Irde Aristobulusyen yare haŋ mar goke wor dufay heŋ himyen geb, goke momoŋ yirnayıŋ.

**11** Nere miŋde niŋ al kura Herodion niŋ dufay heŋ himyen goyen momoŋ irnayıŋ.

Irde Narsisusyen yare haŋ mar niŋ dufay heŋ himyen goyen momoŋ yirnayıŋ. Mel gobe Doyaŋ Al Kuruŋya haŋ.

**12** Irde Trifinaya Trifosaya niŋ dufay heŋ himyen goyen momoŋ yirnayıŋ. Bere irawa gobe Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ meteŋ saŋiŋ wor po teŋ haryen.

Kadne wor po Persis niŋ dufay heŋ himyen goyen wor momoŋ irnayıŋ. Yenjbe manan Doyaŋ Al Kuruŋ niŋ meteŋ tareŋ wor po teŋ haŋyen bere kurabe gogo.

- 13** Irde Rufusya miliňya niň dufay heň himyen goyen momoň yirnayıň. Rufusbe Doyaň Al Kurun beleň basıňa iryiň. Miliňbe mamne yara hitinj.
- 14** Irde Asinkiritusya Flegonya Hermesya Patorobasya Hermasyabe kadom weň mel goya haň mar tumňaň goke dufay heň himyen goyen momoň yirnayıň.
- 15** Irde Filologus, Yulia, Nereus, irde Nereus haymiňya, Olimpas, irde Al Kurunyen alya bereya mel goya haň mar goyen tumňaň ne beleň yen ge dufay heň himyen goyen momoň yirnayıň.
- 16** Deňbe kadom pere gird teň hinayıň. Mata gobe Al Kuruň diliňde wukkek dinyen. Gar niň Yesu Kristuyen alya bereya beleň tumňaň deň ge dufay heň haň goyen momoň yirayıň ninaň geb, gago momoň dirde hime.

### *Saba funaň*

- 17** Be, kadne yago, dufaytiň buluň irde den bana bipti forok irtek al niň keňkela heň ga hinayıň. Irde al kura saba hoyan dirde deň saba nuramň goyen gama ird ird belňeň pet teň duntek al goke wor keňkela heň ga hinayıň. Al gwahade gobe yilwa po yirde hinayıň.
- 18** Go mar gobe Doyaň Al Kuruniniň Yesu Kristu niň ma meteň teň haň. Yingeň ge po nurde mata gogo teň hanýen geb, gago dineň hime. Go mar gobe al kura mel gote mere goyen buluň yen bebak titek moň mar goyen hapek yaň nurde fudinde yetek mat po usi mere yirde haň.

**19** Be, deñ beleñ Al Kuruñyen mere gama irde hanj gote mere momonjtinqe al tumnqan nurd pasi heñ hanj geb goke amanqen wor po nurde hime. Goyenpoga deñ goyen mata igin teñ heñya keñkela dufay heñ ga teñ hinayin. Irde mata bulunjbe mata bulun teñ teñ dufay minjmoj wor po hinayin yen gago mere tareñ po dirde hime.

**20** Be, al biñ yisikamde hiyen al Al Kuruñ beleñ heñ ga moj Satan gote sanjin teñ siñä irke deñ beleñ ufurka tinayin.

Doyañ Al Kuruñniniñ Yesu Kristu beleñ deñ goyen buninjeñ dirde igin igin dirde hiwon yen gusunjan irde hime.

**21** Be, meteñ kadne Timoti beleñ deñ ge dufay heñ hiyen goyen momon yirayin ninkeb gago momoñ dirde hime. Nere miñde niñ al Lusius, Yesonyabe Sosipaterya wor gwahade po.

**22** (Be, nebe Tertius. Pol beleñ ninke asan gago kanj hime. Niñgeb ne wor Doyañ Al Kuruñ niñ teñ deñ ge dufay heñ hime gake bebak dirde hime.)

**23-24** Be, Gaius beleñ deñ ge dufay heñ hi goke bebak dirde hime. Yen beleñ ne Pol gayen gargar nirde hiyen. Irde Yesu Kristuyen alya bereya sios gar niñ wor yen beleñ faraq yurde hiyen.

Be, taun gate gabmanyen hora doyañ ird ird marte doyañ al Erastusya kadniniñ Kwartusya wor deñ ge dufay heñ haryen goke momoñ dirde hime.

**25** Be, deñ hitte kuñ Yesu nin yitiñ mere igin goyen tagalde kuñ himekuya den goyen igin tareñ dirtek albe Al Kuruñ gog po. Niñgeb Al Kuruñ goyen deñem turñun yan irtek. Mere igin gobe

damam damam banare hinhin geb, al beleŋ epte  
ma bebak titek hinhin.

<sup>26</sup> Gega Al Kuruŋ gwahader hitin gore mere  
basan marmin yinke asanđe kayamin goyen  
gayenterbe miň kawan forok yitiň hanj. Irkeb al  
miň kurayen kurayen tumňaň Yesu niň dufaymiň  
tareň irde meremiň gama irde hanj.

<sup>27</sup> Niňgeb Al Kuruŋ, yeň po ga dufaymiň  
wukkek goyen Yesu Kristu faraň durkeb huginjeň  
deňem turjuň yan irde hitek! Fudinde wor po.

**Al Kurunyen Mere Igin  
The New Testament in the Gwahatike Language of  
Papua New Guinea  
Nupela Testamen long tok ples Gwahatike long  
Nuigini**

copyright © 2000 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Gwahatike

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

    You include the above copyright and source information.

    You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-10

---

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Mar 2025 from source files dated 31 Aug 2023

dbba218f-41f3-5f08-b0b6-2a7c919093ab